

העברית, ככל לשון בעלת פועל נוטה, זקוקה לשם תיאורה הראוי לבידור יסודי של מהות הפועל ושל עיקר ייחודו. בירור כזה נועד להבהיר גם את יחס התבניות שהפועל במרכזן אל התבניות שאין בהן פועל, ולנסות להגיע לניסוח מחדש של כמה מיסודותיו היותר חשובים של תחביר הפועל.

א

2. בניסיונות להגדיר את הפועל חוזרת לרוב ההסתמכות על תכונות מורפולוגיות או על סימנים חיצוניים של צורות הפועל, שהם כמובן שונים בלשונות שונות. בכך לא חל בספרות הבלשנית שינוי רב מן הזמן העתיק ועד ימינו, והפועל (בלשון כלשהי) מוגדר שוב ושוב בדרך השיגרה כצורה הנוטה על-פי גוף, מספר, זמן, דיאתזה וכד'.² גם בזיהוי הפועל על-פי סימניו החיצוניים ולפי הצורנים המצטרפים אליו יתגלה פעמים הבלשן המודרני כממשיך למעשה של המסורת הדקדוקית או כחוזר אליה.³

מאז אריסטו רווחת הייתה ההשקפה כאילו ציון הזמן הוא הסגולה המיוחדת אשר על-פיה יוכר הפועל מן השם (אריסטו הרמנ' 16 ב, 6, פואטיקה 1457א). תפיסה זו, שהייתה מקובלת

2. כך מוגדר הפועל ב- *τέχνη γραμματική* של דיוניסיוס התראקי מן המאה השנייה לפה"ס, וכך ממש הוא מוגדר (כשהלטינית משמשת להדגמה) ב- *Outline of Linguistic Analysis* של בלוך וטרייגר משנת 1942 (עמ' 61, § 4.6). השי' אפילו הילמסלב עקרונות 308.

3. כדוגמה לכך תוכל לשמש ההשוואה של הגדרת הפועל אצל (א) זמח'שרי (1075-1144) לפיסקה המקבילה ב(ב) - *Aspects of Language* של בולינג'ר משנת 1968: (א) *الفعل ما دل على اقتران حَدَثَ بزمانٍ ومن خصائصه صَحَّةُ دخول قَدْ وحرْفِي الاستقبال والجوازم ولحوق المتصل البارز من الضمائر وتاء التانيث ساكنة نحو قولك قَدْ فَعَلَ وَقَدْ يَفْعَلُ وَسَيَفْعَلُ وَسَوْفَ يَفْعَلُ وَلَمْ يَفْعَلْ وَفَعَلْتَ وَيَفْعَلَنَّ وَإِفْعَلِي وَفَعَلْتُ*. (זמח'שרי מפצל § 108-109); (ב) *"If a word form is a verb, the following will be true, almost without exception: 1. Either it will carry no inflection morpheme at all (... imperative... infinitive) or it will carry one of these four: past, perfective (usually -ed or -en...), third-singular present (-s...), and -ing. 2. It accepts to and the auxiliaries can, may, will... 3. It has an emphatic form with do or did"* (בולינג'ר היבטים 71-72).

בחשיבה הלוגית-דקדוקית הקלאסית והסכולאסטית,⁴ ואשר נקלטה בדקדוק הערבי ובדקדוק העברי כבר מתחילתם,⁵ לא חדלה להיות נושא לדיון גם בבלשנות המאוחרת,⁶ ואף מוצאת את ביטוייה במינוח הדקדוקי (Zeitwort בגרמנית, Tidord בדנית). ההבחנה בין שם לפועל על-פי תוכן סגולי שונה שיש כביכול למה שמציין כל אחד משני הסוגים נתקלת בהכרח בקשיים ובסתירות, ואף על-פי-כן אין הבלשנות מצליחה להיגמל לחלוטין מן ההיוקקות לה. להבחנה מטיפוס זה שייך הזיהוי של 'שם' עם 'עצם' (substantia, οὐσία, عَرَضٌ) ושל 'פועל' עם 'מקרה', (accidens, συμβεβηκός, جَوْهَرٌ).¹⁷ גם מקומם של מדקדקים עבריים לא נפקד בין אלה אשר נתפטו לתורה זו.⁸

4. ר' למשל פטרוס היספנוס סומולה 2 (§ 1.04, § 1.05). [במסורת האריסטוטלית פועל סתם הוא הווה, ופועל בזמן אחר הוא πρῶτος ῥήματος, كلمة مصرّفة, verbum obliquum; ר' אריסטו הרמנ' 16 ב 17, פאראבי פירוש הרמנ' 36, 40, פטרוס היספנוס סומולה שם]. הכוונה כאן מעיקרה יותר להגדרת משמעותו של הפועל כמכילה את רכיב הזמן (consignificatio temporis) מאשר לתכונתו של הפועל להיות נוטה על-פי זמנים. עירוב (או מיזוג) של שתי הגישות הללו אוליי הוא משתקף במידת-מה בתשומת-הלב המוערפת הניתנת לפעמים בהגדרת הפועל לנטייה על-פי זמנים על-פני תכונות פעליות אחרות; הש' למשל סיבויה I 2 ומרטינה יסודות § 43-4.
5. الفعل ما دلّ على زمان (אלכסאני על-פי אבן פארס אלצאחבי 85); על גלגולי ההגדרה האריסטוטלית בכתבים הערביים ר' גם פרסטיך יסודות יווניים 71, 140-141. מן המסורת הדקדוקית של העברית אפשר להשוות ניסוחים כמו "זמן יפול על השם ויעשה פועל ויבדיל בו עבר מן הנצב ומן העתיד" (שער נקודות אומץ המקרא הכלול במהדורת בער ושטראק של דקדוקי הטעמים 35-9); "וחד אלכלמה קול ידל עלי מעני לה וגוד והו כאנה ארץ פיה חט ללומאן" (סעדיה גאון כתב אללגה 174 (19-18); ואלאפעאל מה דל עלי זמאן מאץ או מסתקבל" (אבן ג'נאח כתאב אללמע 31); "וגדרו הפעל כשהוא מורה על ענין ועל זמן מציאותו עובר הוה או עתיד" (דוראן מעשה אפר 31-45); "הפעל הוא חלק המאמר מורה העשות ענין מדבר בגבול זמן העשותו" (רבلمש מקנה אברים, השער החמשי). תוספת חשובה כלולה בהגדרתו של בוקסטורף: "verbum est vox flexilis, cum Tempore & Persona" (בוקסטורף אוצר דקדוקי פרק XII), ור' להלן.
6. ר' מארטי משפט ומלה 54-55.
7. על השקפה כזאת בכתבי דקדוק יווניים ועל מה שניתן אוליי לראות כהדים לה בכתבים ערביים ר' פרסטיך יסודות יווניים 142-143.
8. "החלק האחד הוא השם והוא בעיקר עצם הדבר, והנה הוא כמו הגוף הנושא את המקרים... והחלק השני הוא הפועל והוא כמו מקרה" (אבן עזרא צחות לב ע"ב 6-5 [10-780]); "ואמרו כי השם כמו גוף נושא המקרים והפעל כמו מקרה" (קמחי מכלול א ע"ב 7). שמא ראוי לציין כי סעדיה גאון, אף שנוקד

בוואריאציות אחרות של אותה גישה המבקשת להבחין בין שם לפועל לפי תוכנם נעשו ניסיונות לייחס לפועל משמעות-יסוד של פעולה. גם אם גלגוליה ההיסטוריים של הכרה זו לא לגמרי ברורים,⁹ הרי היא שהולידה את המונח **فعل** בדקדוק הערבי שממנו העברי 'פועל'. השימוש במונח זה קלקל את האחידות הטרמינולוגית: בעוד שיש בסיס משותף מן ההיבט הפונקציונלי למונחים *nomen / ὄνομα* (שתורגמו **שמה** / **اسم** / שם) ו- *verbum / ῥῆμα* (**מלתא** / **كلمة** / מלה),¹⁰ הרי המונחים **اسم** / שם ו- **فعل** / פועל כלל אינם בני זוג; 'שם' כמונח דקדוקי הוא ירושת ההבחנה הקדומה בין *ὄνομα* ל- *ῥῆμα*, ואילו 'פועל' בא מן ההבחנה בין עצם למקרה, שנתגלגלה להבחנה בין עצם (דבר) לבין פעולה (או מעשה).¹¹ זו האחרונה, ייתכן שיש כבר כמותה בפרשנות הסורית לאריסטו.¹² גם לאחר שהקשיים והסתירות

- להבחנה בין 'עצם' ל'מקרה', לא ראה אותה מתאימה להבחנה בין שם לפועל. הוא הלך אחרי השיטה שעל-פיה יוכל השם להיות עצם או מקרה, והפועל (כנרמו לעיל הערה 5) ייבדל ממנו בכך שהוא כמו מקרה אשר יש לזמן חלק בו (סעדיה גאון **כתב אללגה** 174¹⁵⁻¹⁹, וכמוהו דוראן **מעשה אפד** 31⁴³⁻⁴⁵). בדרך זו ניתן להכיל בצורה נכונה את שמות הפעולה (שמציינים 'מקרה') במחלקת השמות; הש' פראנק **מודקדים** 280-281, וכן פרסטיך **יסודות יווניים** 11, 41, 141 ברבר הבנת **حَكَتْ**, בייחוד אצל סיבוייה.
9. לדעת פרסטיך **יסודות יווניים** 71 הע' 4, 141-142, טמונה הכרה זו כבר בהערתו של אפולוניוס דיסקולוס (המאה השנייה) על שהתכונה האופיינית ביותר של הפועל היא שהוא מציין *πρῶγμα*, אף-על-פי ש-*πρῶγμα* היא אחד מסוגי המסומנים של השם על-פי דיוניסיוס, המכוון אולי בכך לשמות הפעולה. ר' הערה 12.
10. **كلمة** (שהיא תרגום בבואה של *ῥῆμα*) רגילה כמונח בשביל 'פועל' בספרות הפילוסופית הערבית; ר' למשל פאראבי **פירוש הרמני** (עדויות לרוב), פרסטיך **יסודות יווניים** 17⁶⁷, 141 הע' 79. במונח זה השתמש גם סעדיה גאון (ר' סעדיה גאון **כתב אללגה** 174¹⁸⁻¹⁴), וגם חיוג' קרא לפעמים לפועל 'כלמיה', שמתרגמיו העתיקו לעברית 'מלה' (ר' **פְּכָר המינוח** 1122). כן ייקרא הפועל 'מלה' גם בתשובות דונש על סעדיה גאון; ר' **לשונונו** מד (תש"ס) 291.
11. גם 'מעשה' לציון הפועל יימצא בספר **תשובות דונש על סעדיה גאון**; ר' **לשונונו** מד (תש"ס) 291.
12. פ' רונדרגן הוא אשר לעניין זה גילה בפירוש הסורי של פרוכא לאריסטו **הרמני** את המשפט האומר **שמה משורענא איתוהי דיתא. מלתא דין דסעורותא** "השם הוא ציון לעצם ואילו הפועל לפעולה (או: 'פועלות')". (ר' רונדרגן **על ההשפעה** 126). אם כאמת ביטוי זה או שכמותו הם מבשרי המונח הערבי **فعل**, ראוי גם לתת את הדעת לכך שהדקדוק הסורי קיים דווקא את המונח **מלתא**, שדחק מן הספרות הדקדוקית את מאמרא כתרגום

שבהבחנה על-פי תוכן מושגי¹³ כבר היו מ כרים וידועים,¹⁴ עדיין יימצא הניגוד בין שם לפועל מוגדר במונחים של Substanz/Ding כנגד Werden / Tätigkeit וכו',¹⁵ או Substanz כנגד chose¹⁶, Vorgang כנגד procès¹⁷, או substance כנגד procès¹⁸, או object כנגד action¹⁹, או предмет כנגד процесс²⁰. וכוה הוא גם השימוש הטרמינולוגי הדקדוקי ב" Gegenstand ", "Dingwort" כנגד "Vorgang(swort)", "Tätigkeitswort" (או "Thatwort", או "Tu-" (Wort)²¹. וכך יקרה שמחבר המזהה עצמו עם בלשנות חדשה (לא-מסורתית, לאחר שעירער כמקובל על ירושת המסורת, יאמץ מתוכה לאחר התלבטות את ההשקפה הוותיקה למדיי שעל-פיה הפועל בתפקידו הקוגניטיבי מסמן בכל-זאת "event" בניגוד לשם המציין "entity",²² וזאת למרות העובדה הידועה שתיאור כזה של

ל-ῥῆμα (בתרגום הסורי לחיבורו של דיוניסיוס מלתא ל-λόγος ואילו מאמרא תרגום ל-ῥῆμα). ראוי כמורכב לתת את הדעת לכך שב-πράγμα / סוערנא "מעשה" ראה דיוניסיוס לאפיין חלק מקטיגורית השם דווקא (שמות הפעולה).

13. בהגדרה מקיפה של תוכני הפועל אפשר להגיע לתחום הכולל כמעט כל דבר: מעשים, פעולות, מצבים, תהליכים, שינויי מצב, תנועות, תכונות, יחסים, זיהויים, קביעת תפקידים; ר' נשפיטל משמעות-פועל 357.
14. ביקורת מקיפה על ההגדרות המסתמכות על משמעויות שונות המיוחסות לשם ולפועל היא למשל זו של מארטי משפט ומלה 51-52. מארטי (שם) ובהמשך דבריו) הגיע, כמצופה, למסקנה שאין לדבר על Verbalbegriffe, אלא על Ausdrucksmethode.
15. הייזה סיסטם 138.
16. פאול עקרונות §245.
17. מייה פועל 175.
18. טינייר תחביר מבני 61. ה-procès מחולקים שם ל-états ול-actions. הש' גם ההבחנה בין Vorgangsverben לבין Zustandsverben (וורמיר מינוח 98).
19. כך על-פי בלומפילד לשון 165²; שם יוכל, לשיטתו של בלומפילד, להיות "noun of action" כאשר הוא גזור מפועל (ר' שם 236¹⁸⁻¹⁹).
20. שבדובה דקדוק I 460 (§1121), 582 (§1384).
21. ר' למשל מארטי משפט ומלה 51, פורציג פלא 365³, וורמיר מינוח 99, הויפל מילון 91, 148, קנובלוך מילון 625-626, ובספרי לימוד. thatwort בכתבי איווולד, Tu-Wort ר' וורמיר מינוח 22.
22. לאחר ביטול המיון המסורתי ל"חלקי דיבור" כחסר עניין בלשני טען ספיר לשון 119 שנושא המשפט הוא שם (המציין גוף או דבר) והנשוא הוא פועל והוא "clusters about concepts of activity". טטוקול יסודות 34-35 מבקר, ועם זאת מקבל השקפה זו בעיקרה; עקב אי-הנחת מאותה המסקנה הוא מנסה לגלות בתוך ה-"events" סוגים שונים (creations, processes, actions, changes)

המציאות הלשונית, גם אם אפשר למצוא יסוד כלשהו להבינו, איננו נכון בעיקרון והוא רחוק מלהיות מתאים לכל הלשונות.²³ חיבור מעניין על המינוח הבלשני שראה אור לפני יותר מעשור מלמד כמדומני עובדה זו, אשר כבר נדושה לא מעט בספרות המחקר, בבהירות רבה יותר מאשר חיבורים אחרים, כאשר הוא מביא דוגמה מאחת מלשונות הודו שבהן משפט כמו "יתנפל עליך נמר" תהא לו צורה שניתן באותה המידה לפרשה מילולית במבעים מעין "אתה מנמר התנפלות", או שמא "ההתנפלות מנמרת אותך", ואולי "התנפלותך מנמרת" או "אתה מתנפלנמר".²⁴

3. הניסיונות שתוארו לעיל להגדרת הפועל לפי סימנים חיצוניים של הצורות הפעליות, או על יסוד ציון הזמן שכאילו טבוע בהכרח בביטוי הפעלי מעצם טבעו, או על-פי סוג משמעות המיוחד כביכול לפועל באשר הוא פועל, לא נזכרו כאן אלא כדי להראות עד כמה רבה הנטייה במחקר הלשון לחזור, ביודעין או בלא יודעין, אל רעיונות ותפיסות שעלו, ולפעמים אף נדחו, בעבר, ועד כמה מדומה ושטחית היא לפעמים בתחום הבלשנות היומרה למהפכנות חדשנית, אשר חוזרת בכל דור מחדש. הניסיון להגדיר את הפועל מתוך תפקידו הפרדיקטיבי מתקרב הרבה יותר לתכונה הפרטינגנטית של קטיגוריה זו, אלא שגם כאן נכשל התיאור לא פעם בפשטנות יתירה. פשטנות כזאת ניכרת בהגדרת הפועל כאילו נועד ונחוץ להיות הוא עצמו המציין של גרעין הנשוא. תורה זו, הרואה זהות מהותית של קטיגורית הפועל עם חלק-משפט מסויים, קובעת כי תפקידו של הפועל להיות תמיד הנשוא וכי כל משפט זקוק לשם כך לפועל. גם תורה זו, בצורתה הפשטנית, ולמרות

(of states) ולהוסיף על ה"מקרים" גם "מצבים". אותה השיטה בקירוב נוקט ליונס לשון ובלשנות 109 אשר עומד על חסרונות ההבחנה הרואה בשם צורה המביעה שם של עצם, מקום וכד' ובפועל צורה המציינת פעולה, ויחד עם זאת טוען כי הבלשנים המחזיקים בהבנה כזאת של 'שם' ו'פועל' נוהגים כדין.

23. ר' גם בבנישת המשפט השמני 152-153; הילמסלב פועל ומשפט שמני 197-190.

24. וורמיר מבוא 99. הלשון שדוגמה זו מובאת ממנה היא סורא (מקבוצת לשונות מונדה).

חסרונותיה המוכרים עקב הקושי ליישבה עם המציאות, חוזרת במדע הלשון מקדמותו ועד היום. זיהוי 'פועל' עם 'נשוא' הוא כה רווח עד שמיותר לתעדו. אפשר שהוא מתחיל בהבנה פשטנית של דברי אריסטו על הפועל כמציין "מה שנאמר על הנשוא" (אריסטו הרמנ' 16 ב 10-11)²⁵ ועל היותו מרכיב הכרחי במשפט (שם 17 א 10-11, 19 ב 11-12)²⁶, ונמשך עד לגילגולה הפרימיטיבי של אותה ההבנה בימינו בפורמולה $^{27}.S \rightarrow NP + VP$

הישג חשוב ניתן לראות בהבחנה בין שני תפקידים של הפועל הפיניטי, שהוא גם מציין את היחס הפרדיקטיבי וגם מכיל את הלקסימה הנשואית. התפקיד הראשון הוא דקדוקי, והוא מוצא את ביטויו בצורה הפעלית; התפקיד השני הוא תוכני-סימנטי ומבוטא בלקסימה הממלאה את המסגרת הצורנית. בבלשנות הקדומה בוטאה הבחנה זו בקירוב בעזרת פירוק צורת הפועל הפיניטי להווה של הפועל 'היה' (*est, ēstī*) ולאטריבוט, כשהראשון נוטל מן הפועל את צורתו על מנת שיישא בתפקיד הדקדוקי של הבעת היחס הפרדיקטיבי והוא מרוקן ממטענו הלקסיקלי, ואילו השני, האטריבוט, מציין את תוכן הנשוא, וכשהוא מעורטל מן המסגרת הצורנית של הפועל הפיניטי הרי מה שנשאר בו זוהי צורה שמנית המשוכה מן הפועל, בעיקר צורת הבינוני. במלים אחרות אפשר היה לאמר שכל צורת-פועל ניתן לפרק ל- *est/ēstī* + בינוני, או שבכל צורת-פועל יש קיום-בכוח של *est/ēstī*. וכך, כפי שראה אריסטו צורה כמו *βαδίζεῖ* כשוות-ערך למעשה ל- *βαδίζων ἔστιν*²⁸,

25. פירוש פשטני כזה לתורת אריסטו כבר מזכיר, ודוחה, פאראבי פירוש הרמנ' על-פי ²⁵33.
26. ריש אמוניוס פירוש הרמנ' ³⁴⁻³²223 דרוש בהכרח פועל אינדיקטיבי כדי ליצור משפט חייוי שלם; מן שמא דין ומן מלתא מאמרא הוא (פאולוס פרטיא לוגיקה ²²10).
27. די להזכיר בהקשר זה חומסקי מבנים ²⁶, ליונס מבוא 213-214, בולינגר היבטים 203 הע' 20; הקיצורים המשמשים כאן מייצגים בשינויים קלים את המונחים המקובלים, שלא נעשה ניסיון להגדירם (הש' רובינסון הלוויה 24-25). כבר אצל ספיר לשון ¹¹⁹, שם הנשוא מזוהה עם שם (גוף או דבר) והנשוא עם פועל (שבעיקרו מביע אקטיביות), מלווה היומרה לחדשנות בנסיגה למעשה מכמה הישגים קודמים של הבלשנות.
28. אריסטו הרמנ' ²¹ב 9-10, אריסטו פסיקה ¹⁸⁵ב 29 (שם נזכרו גם מתנגדים לתורה זו), אריסטו מטפסיקה ¹⁰¹⁷א 27-30.

אף המשיכו ללמד בלוגיקה של ימי הביניים כי את *homo currit* ניתן לנתח *homo est currens*; ²⁹ וכמו שבדקדוק הספקולטיבי של המאה ה-17 הובן המשפט *Pierre vit* כשווה במהותו ל- *Pierre est vivant*; ³⁰ כך טען גם "הדקדוק האוניברסלי" של המאה ה-18 כי *the sun rises* והפְּרוֹק ממנו *The Sun is rising* היינו הך, ³¹ ור' להלן.

כאשר נדון אותו העניין במאה ה-19 כבר נלוו לדיון מחשבות והתלבטויות באשר להתפתחות ההיסטורית של הביטויים השונים ולהבדלי המשמעות שבין צורת-הפועל הסינתטית לבין המבנה האנליטי המקביל. ק"פ פֶּקֶר, למשל, ראה בביטויים כמו *er ist wach* תוצאה של התפתחות היסטורית מתוך צורת-פועל כמו *er wachet*, אשר עיקרה הפרדה בין המרכיבים הממוזגים בפועל. ³² הומבולדט סבר כי היסוד השמני המבטא את תוכן הנשוא אשר חבוי בפועל הפיניטי, אין לשערו כשם-תואר סתם אלא כ"אטריוטיבום אנרגי". ³³ תפיסה זו לא נתקבלה בהסכמה כללית, ואף הומבולדט עצמו עמד על כך שלמרות ההבדלים בין ביטויים פעליים מסוג *ich liebe* למשפטים מסוג *ich bin ein Liebender*, יש שמבנים מן הסוג השני מגלים סימנים (פרוסודיים ותחביריים) של וורבליוציה במובן מסויים. ³⁴ על-יסוד מקרים שבהם אין להבחין בבירור בין משמעה של צורת-פועל לזה של תבנית עם תואר פרדיקטיבי (כמו *der Baum grünt/der Baum ist grün* או *der Mann wacht/der Mann ist wach*),

29. ר' למשל פטרוס היספנוס סומולה 3 (1.07§). על תורתו של אַבְּלָר ר' להלן.

30. דקדוק פּוֹר־רואיאל פרק XIII.

31. הריס הרמס 88-10, 89-90, ¹⁷⁻⁸ ובייחוד 93-94. במסורת ההוראה נמשכו חייה של תורה זו גם במאה ה-19 (ברטוצ'י תחביר בטבלאות טב' I הע' 1).

32. בקר הגדיר את הפועל כצורה אשר בה "der prädicirte Begriff und die Aussage in Einem Worte verbunden sind" (בקר אורגניסם 232 ²⁵⁻²⁴) [או בלשון אחר "eine Einheit von Thätigkeit und Sein" (שם 228₂₁)]. לצד צורת-פועל כמו *er wachet* התפתחה גם תבנית כמו *er ist wach*, אשר היא מצורפת (zusammengesetzt) מן התואר הפרדיקטיבי *ist* ("als dem Ausdrücke des zusammengesetzt Begriffes" (שהוא בדוגמה שלפנינו *wach*) ומן ה- "Aussagewort" (*ist*). התפתחות כזאת מאפשרת הבחנה של משמעויות (ר' שם 232-236).

33. "Das Verbum ist das Zusammenfassen eines energischen Attributivums (nicht CCLXXIX eines bloss qualitativen) durch das Sein" (הומבולדט שוני המבנה CCLXXIX = 263 הע'). השקפה זו הייתה מקובלת גם על הייזה סיסטם 141. השי' מארטי משפט ומלה 55-56.

34. הומבולדט שוני המבנה CCLXXIX = 263.

ומתוך שיקולים נוספים, אפשר היה לדחות את הראייה המטילה את האחריות להבדלים בין הפועל לתואר על עצם טבעו של האטריבוט הטמון בפועל, והבדלים כאלה יוחסו בעיקר לדרכי הצירוף הפרדיקטיבי.³⁵ מאוחר יותר נשללה ההשקפה הרואה הבדלים עקיבים של משמעות בין צורת פועל לתבנית פרדיקטיבית עם תואר, וחזרה ההסתכלות על המבנה הסינטטי של צורת-פועל כמשקף "bloss ein Bild, eine besondere figürliche innere Sprachform"³⁶ לא קשה להבין כיצד, עם דחיית "הדקדוק הלוגי" בכלל, יכלה להידחות (בשנות ה-20) גם עצם האנליזה של *j'aime* ל-*je suis aimant*, או של *the man walks* ל-*the man is walking* כאילו הייתה זו אנליזה מלאכותית ורחוקה מן המציאות,³⁷ אך דחייה זו באה גם מתוך הבנה פשטנית מדיי של האנליזה הנזכרת; הרי הבדלים במבנה הפנימי ובמשמעות יש גם בין הצורות הפעליות המובהקות לבין עצמן. את עיקרה של האנליזה האריסטוטלית ניתן לפרש כאמצעי להבחנה בין יסודותיה הנבדלים של צורת-הפועל, ולא דווקא כהבעתה של טענה כאילו המימושים האפשריים השונים של ההרכב של ציון קשר פרדיקטיבי + אטריבוט הם בהכרח זהים בצורתם ונעדרי דיפרנציאציה כלשהי במשמעותם. תורת הפועל האריסטוטלית תוכל לפיכך להימצא מקוימת במובנה הבסיסי גם על-ידי הסטרוקטורליסט המובהק, אשר יחזור וידבר על תפקיד ה-"copule implicite" שממלא כל פועל ועל ההקבלה המבנית שבין *souffrir* ל-*être souffrant*, בין *vivre* ל-*être en vie* וכד' (באלי בלשנות §154). ראוי לציין כי "כלל התצורה" *Verb → Aux + V*, בצורה שבה הוצע בשנות ה-50³⁸ או בשינויו השונים, אשר מפריד את הלקסימה הפעלית הערטילאית (V) מכל היסודות המגדירים קובעי הצורה (Aux) ללא הבחנה ודירוג,³⁹ איננו מכיר בקשר הפרדיקטיבי בתור שכזה כרכיב בפני עצמו של הפועל הפיניטי,⁴⁰ ובכך הוא נסוג בהיסח הדעת מהישג חשוב המעוגן במסורת הבלשנית (גם אם לא תמיד בוטא בה בבהירות).

35. הייזה סיסטם 392-23-34.

36. מארטי משפט ומלה 56-55 (8§). הש' ספיר לשון 117.

37. מייזה פועל 179-180; יספרסן פילוסופיה 131.

38. חומסקי מבנים 39.

39. להפרכת מושג Aux הכוללני ר' הדסון נימוקים 137-142.

40. על בעיותיו של רכיב כזה בהעדר פועל פיניטי ר' להלן §11. על חסרונות

אחרים של "כלל התצורה" הנדון ר' וורמיר מינוח 80-83.

4. הפרדיקציה היא (א) קודם כל ציון של קשר תחבירי, אחד מן הקשרים התחביריים היסודיים. (ב) בנבדל מן הקשרים היסודיים האחרים, הקשר בין "נושא" ל"נשוא" הוא כזה שקובע משפט, או "טענה", מבע שהקדמונים ביקשו להגדירו בצורתו המובהקת ביותר על-ידי האפשרות שיהיה אמת או שקר.⁴¹ תשומת-לב לשני פניה של הפרדיקציה, הקישור מחד והטענה או הקביעה מאידך, כבר מתגלה אוליי מתוך הנאמר בפרק XIII של דקדוק פורי-רואיאל, שם מדובר על תפקידו העיקרי של הפועל במונחים של "liaison" ו-"affirmation".⁴² ביטוי בולט יותר ימצא לאותה כפילות-משימה המיוחסת לפרדיקציה (ואשר מתממשת בפועל) בתורתו של וילהלם פון הומבולדט, אשר ביקש לראות בפועל, נוסף על עצם קיום ה- Act des synthetischen Setzens⁴³ (אשר יש לו משמעות כללית וגילויים שונים), את העובדה שהפועל מממש ב"השמה של סינתזה" זו את ייעודו הדקדוקי המיוחד.⁴⁴ את הריאליזציה של הקשר הפרדיקטיבי אשר בה הופך הצירוף שבכוונה המחשבתית למצב או למאורע שבמציאות הממשית.⁴⁵ מי שבא להסביר דברים אלו יכול לדבר באופן מפורש על "פעולתו הכפולה" של הפועל העולה כאילו מתוך תורתו של הומבולדט: הקישור וההשמה במציאות.⁴⁶ גלגול מאוחר של אותה ההשקפה בדיוק ימצא במאמר של אמיל בנבנישת משנת 1950, שם מדובר על

41. $\acute{\epsilon}\nu \phi\acute{\iota} \tau\omicron \acute{\alpha}\lambda\theta\epsilon\upsilon\epsilon\iota\nu \eta \psi\epsilon\upsilon\delta\epsilon\sigma\theta\alpha\iota \upsilon\omega\acute{\alpha}\rho\chi\epsilon\iota$ (אריסטו הרמני' 17 א 3); $verum$ vel $falsum$ significans iudicando (פטרס היספנוס סומולה 3, § 1.07). התפלספות

יתרה על מושג ה"שיפוט" אינה מענייננו.

42. כיווני מחשבה דומים בדיון הלוגי-פילוסופי לא יידונו כאן; ר' בעברית ברגמן מבוא 178.

43. כך הומבולדט שוני המבנה CCLXVII = 251-19; במקום אחר שם CCLXVI Act des selbstthätigen Setzens durch = 250-11 מדובר על ה- Zusammenfassung (Synthesis)

44. "Das Verbum... ihm allein der Act des synthetischen Setzens als grammatische Function beigegeben ist" (הומבולדט שוני המבנה CCLXVII = 251-19).

45. "das bloss als verknüpfbar Gedachte zum Zustande oder Vorgange in der Wirklichkeit wird" (הומבולדט שוני המבנה CCLXVIII = 252-5), או בלשון

"Der Gedanke... verlässt durch das Verbum seine innere Wohnstätte und tritt in die Wirklichkeit über" (שם CCLXVIII = 252-7).

46. שטיינתאל על הומבולדט 546-547. שטיינתאל רצה למצוא ב"Synthesis" את הבעת הקישור וב"Setzen" רמיה לציון המימוש במציאות. בכך ביקש להבהיר מה שנראה לו מעורפל בלשונו של הומבולדט, אשר כך synthetisches Setzen בביטוי אחד.

הפרדיקציה, שהיא בעיקרה "fonction verbale" ולה שני פנים: (א) "fonction cohésive" ו(ב) "fonction assertive". הכוונה ב"פונקציה האסרטיבית" אינה אלא לציונה של הגשמת הפרדיקציה במציאות הממשית.⁴⁷ מן הניסוחים האלה אפשר שמבצבץ הקושי להבין במופשט את מהות הפרדיקטיביות, אשר בו קשור גם הקושי להכיר בכך שפועל ההוויה מסוגל להיות מרוקן לחלוטין מהבעת הישות (ר' להלן §6).

פעמים נדון היחס הפרדיקטיבי מתוך הדגשה של היסוד הקישורי שבו, כאשר הביטוי המציין את הקישור מכוון למעשה אל הקשר הפרדיקטיבי דווקא. הפועל 'היה', כאשר הובן כביטוי המוחשי של הבעת היחס הפרדיקטיבי, נמצא אף הוא מתואר כאיבר "מקשר". כאשר הסביר אריסטו (הרמנ' 16 ב 22-25) כי צורות הפועל 'היה' כשאין להן תוכן פרדיקטיבי כשהן לעצמן⁴⁸ אינן מציינות אלא את ה"סינתזה", נראה מתוך הקשר הדברים שהתכוון ב"סינתזה" לקשר הפרדיקטיבי עצמו. (אשר לא יובן אל נכון ללא איבריו), אך אין לביטוי זה שם מעמד טרמינולוגי.⁴⁹ אצל פרשני אריסטו יבואו תמורת ה- $\sigma\upsilon\nu\theta\epsilon\sigma\iota\varsigma$ שם ביטויים שונים שמציינים קשר, כמו *compositio*, *coniunctio*, וגם *copulatio* (והפעלים הקשורים בהם) בלשונו של בואתיוס.⁵⁰ אלפאראבי הרבה להזקק לביטוי *ارتباط (المحمول بالموضوع)* וכד' לציון הקשר הפרדיקטיבי.⁵¹ את ה"סינתזה" הפרדיקטיבית של אריסטו הוא כינה *تركيب*, שאותו הגדיר כ- *إضافة*⁵² (אשר מזכירה

47. כנבנית המשפט השמני 154 : "fonction assertive, consistant à doter l'énoncé d'un prédicat de réalité" את איברי המבע, "s'ajoute implicitement un «celà est!» qui relie l'agencement linguistique au système de la réalité"

48. הדברים נמסרים כאן בקירוב ללא יומרה של דיוק מילולי.

49. הזרמנות להשתמש במונח לעניין זה הייתה אולי בפיסקה אריסטו הרמנ' K21 25-28.

50. בואתיוס פירוש הרמנ' הקצר C—B 311 ופירוש הרמנ' הארוך בעיקר 433 B—A.

51. פאראבי פירוש הרמנ' 33 20-22, 23-25, 36 20-25, 37 2-, 41 23-24, 42 12, 44 15, 45 13-7, 105 14, 46 22.

52. פאראבי פירוש הרמנ' 44 25-26. אין אלפאראבי עושה שימוש טרמינולוגי ב- *إضافة*; גם מלה זו משמשת כאן לציון הקשר הפרדיקטיבי בכוח היותה בעלת תוכן מילולי של חיבור, יחס וקשר בכלל. במקום אחר (שם 105 16) יאמר על מלת האוגד שהיא *مُضَافَةٌ إِلَى الْمَحْمُولِ* כדי לבטא את דעתו שהיא מצטרפת ומשתייכת לנשוא (ולא לנושא).

במשמעה שם את ה-*אסנד*, שאומץ לציון הקשר הפרדיקטיבי במינוחם של בעלי הדקדוק הערביים).⁵³ כל אלה ביטויים שיש בהם ציון הקשר, הצירוף או הסמיכות וכד' אשר קיימים בפרדיקציה.⁵⁴ המונח "nexus", שהוצע על-ידי יספרסן לשם ציון הקשר הפרדיקטיבי,⁵⁵ מביע אף הוא במפורש את עצם הקשר בלבד, בעוד שלציון הקשר האטריבוטיבי הלְוּאִי משמש מונח נרדף ("junction"), וההבדל בין שני סוגי הקשר הללו נקבע בעזרת הקונבנציה הטרימינולוגית בלבד.

5. כמו ה-*nexus* כן גם האוגד, אותו ביטוי ה"הווייה" (*est/ḕṣṭī*) וכד') אשר נחשב על-ידי רבים כאילו הוא הציון של הקשר הפרדיקטיבי בטהרתו (ללא האטריבוט הכלול בכל פועל רגיל), נתכנה בכינויים שונים שעיקרם הקישור. המונח הרוֹנֵן לצורך זה הוא *copula* ("אוגד") אשר את הכנסתו לספרות העיונית מקובל לייחס לאַבְלָר⁵⁶ (השימוש ב-*copulatio* אצל בואתיוס נזכר לעיל, §4). כבר לפני כן נזקק למונח כזה אלפאראבי, אשר כאמור כינה את הנקוס *ارتباط*; הוא הגדיר פעמים רבות כ- *رَابِط*, *رَابِطَةٌ* (ר', *رَوَابِط*) את הצורות *يُوجَد* ו- *مَوْجُود* שבהן תירגם את *ḕṣṭī* הקופולטיבי.⁵⁷ מונחים אחרים, כמו *liaison*⁵⁸ או *legame*⁵⁹ או

53. ר' לאחרונה לויין מסנר.
 54. כך אפשר גם לאמר על הפועל שהוא "קושר ביחד" (*knüpft zusammen*) את הנושא והנשוא באקט של סינתזה, ובאמצעות הבעת ההווייה (*das Sein*) הטמונה בו (הומבולדט שוני המבנה = 251). בדקדוק החבשי קרוי הפועל הפיניטי *masäriya* שפירושו "מה שמשמש כדי לקשור, לאסור" (מרסא-חון דקדוק §282, הש' תאי דקדוק 191, 257).
 55. יספרסן פילוסופיה 97, 114-116.
 56. אַבְלָר דיאלקטיקה 161, 149. את ראשוניותו של אבלר בשימוש במונח זה ציין לראשונה קרל פֶרְנְטל תולדות הלוגיקה II 196, 197², אשר אף העיר על מקורות קדומים יותר של ביטוי זה.
 57. פאראבי פירוש הרמז 33, 16, 42, 19, 44, 22, 45, 14, 17, 21, 22, 46, 18, 47, 21. בספרות הדקדוקית מונח זה נדיר; על *كَانَ* ו"אחיותיה" כ- *رَوَابِط* ר' שרביני פירוש האג'רומיה 208.
 58. דקדוק פור-רואיאל פרק XIII (פיסקה שנייה וששית).
 59. ברטוצ'י תחביר בטבלאות טב' I.

link-verb⁶⁰ או 'אוגד' או 'קשר',⁶¹ אינם אלא תרגומים של copula⁶².

מושג האוגד היה תמיד נושא להתלבוטיות באשר לתוכנו הסימנטי ובאשר למעמדו התחבירי. ראשית, *est/estē* כנשוא בפני עצמו (*appositum subiecto*) הוא פועל ישות, ואפשר היה להתווכח על השאלה אם וכיצד בתפקידו שנתפס כאוגד יש בו עדיין מן ההבעה או ההנחה של הישות. שנית, אותו הפועל 'היה' כשהוא בא עם אטריבוט ונתפס כאוגד, ואף הוכר כקיים בכוח בכל צורת-פועל בתור שכזאת, עורר שאלות בדבר מעמדו התחבירי: אם הוא חלק מן הנשוא או שהוא מקשר בלבד של הנשוא עם הנושא, אם בתור מקשר יש לראותו כאחד מאיברי המשפט העיקריים או כביטוי חיצוני לנקסוס המופשט. בקשר לעניינים אלו אפשר גם לשאול אם (א) 'שם + פועל' (וב) 'שם + אוגד + אטריבוט' הם מבני משפט שונים או שמא מימושים שונים הם של אותו המבנה [עקב שוויון-הערך 'פועל' = 'אוגד + אטריבוט'].

שאלותיהם וגם תשובותיהם של ראשונים ואחרונים כאחת בעניינים הללו לא תמיד הן בהירות ומלאות דיין. מתוך דברי אריסטו אפשר היה ללמוד כאילו האוגד הוא גם נשואי וגם "שלישי" (*tertium adiacens*),⁶³ והפרשנים יכלו להגיע למסקנות שונות מתוך שוני בהדגשים. יש שעמדו על ההכרה בעוברת שייכותו של האוגד לנשוא,⁶⁴ ויש שראו באוגד אלמנט שלישי

60. יספרסן דקדוק III 356.

61. 'קשר' השתמש סגל דקדוק 180.

62. במינוח הבלשני יש עירוב תחומים כלשהו בין השימוש בקופולה, 'קופולטיבי' לציון האוגד והקשור בו לבין השימוש במונחים האלה למלות החיבור ולמחובר באמצעותן.

63. *ὅταν τὸ ἔστι τρίτον προσκατηγορηται* (אריסטו הרמנ' 19-20). 'שלישי' אינו בהכרח שלישי לפי סדר המלים (פאראבי פירוש הרמנ' 105-106). במקום אחר, כשהוא מבקש להטעים כי במשפט מעין *ὅστις ἔστι* מושם כנשוא *ὄμηρος ποιητής* "יש אוגד ולא פועל ישות, יאמר אריסטו כי כאן *ἔστι* מושם כנשוא (*κατηγορευται*) 'להומרוס' 'במקרה' (*κατὰ συμβεβηκός*) [מפני זולתו, *لاجل غيره*] ולא "בעצמו" (*καθ' αὐτό*) (אריסטו הרמנ' 21-25). על שייכותו של האוגד לנשוא מדובר בשני המקומות.

64. פאראבי פירוש הרמנ' 105, ראה לציון שמלת האוגד *مضافة الى المحمول لا الى الموضوع*. אבל ראה באוגד חלק מן הנשוא (ז'וליבה אבלר 59-60, דה רייק במבוא לאבלר דיאלקטיקה XLVI-XLV).

שאיננו נמנה עם שני חלקיו העיקריים של המשפט,⁶⁵ וכך נלמד כמקובל המבנה של המשפט הפשוט כנושא, נשוא, ואוגד אשר מקשרם זה לזה.⁶⁶

המשייך את האוגד בתור שכזה לנשוא הריהו מכיר למעשה, לשיטתו, באוגד כפועל־עזר⁶⁷ אשר בעזרתו מתמלא התפקיד הדקדוקי של הבעת הנקסוס. לביאורו של עניין זה אפשר להשתמש בדבריו הבהירים של הייזה (סיסטם 139-141), אשר ראה את ביטוייה האידאלי של הקופולה בטהרתה (אשר אין היא בעיקרה לפי תפיסתו אלא הנקסוס) בעצם המיזוג בסינתזה של שני איברי המשפט המטריאליים בצורתו הקונקרטית של פועל פניטי (ר' להלן). כאשר האטריבוט איננו יכול להתמוג בצורת-פועל דורשת לשיטתו הבעת הקופולה אמצעי נבדל, וכיוון שאין צורה לשונית אשר מסוגלת להיות ביטוי לקופולה בטהרתה, יזומן לשם כך פועל־עזר שיישא בתפקיד דקדוקי זה כשהוא מרוקן מתוכנו של האטריבוט הטמון בו. במעמדו כאוקסיליאר, הרי פועל האוגד הוא מעצם טבעו גרעין הפרדיקציה, והביטוי שמביע את האטריבוט הוא

65. לשיטתו של בואתיוס סילוגיסם A798-D797 יש במשפט הפשוט שני termini, נושא ונשוא, ואילו 'est' ו' non est' אינם termini. כשאומרים כי במשפט homo currit הפועל הוא הנשוא, מתכוונים בעצם לאטריבוט (currens) הטמון בצורת-הפועל.

66. כך למשל פטרוס היספנוס סומולה 3 (§1.07), ובשיטת הלימוד המסורתית. מדברי אוקס סיבום 31 אנו למדים כי גם מי שמכריז על התעלמות המכוננת מן הויכוח בין שתי ההשקפות יכול לראות בקופולה פועל המקשר את הנשוא עם הנושא.

67. 'פועל־עזר' במובן של 'פועל המציין פרדיקציה לא מושלמת', "Formwort" פעלי הנושא בתפקיד הדקדוקי של הקונסטרוקציה (ר' גלינץ תולדות 51). לא על הכל תהא מקובלת הגדרת האוגד כפועל־עזר; יש שיעדיפו מסיבות מעשיות לווג את האוגד עם פעלים שדומים לאוגד מבחינה זו או אחרת (כמו פעלים שיבואו עם משלים שהוא תואר באנגלית, או פעלים שיבואו עם משלים בנומינטיב בגרמנית) וידגישו את ההבחנה בין אוגד לבין פועל עזר שבצורות הזמנים המורכבים וכד' (ר' למשל די'בואה ואח' מילון 126-127). אך מבעד לכל ההבדלים בולטת הזהות הבסיסית בין השימושים הללו. במסורת הדקדוקית־לוגית לא היה הבדל בין הניתוח של vit ל'est vivan est לבין זה של rises ל'is rising, ומדקדק מעמיק אכן יכיר בזהות התבנית הבסיסית של Er ist gut ושל Er ist gekommen (ר' קרם דקדוק גרמני 463). הגדרת Kopula כ-Hilfszeitwort (הויפל מילון 78) משקפת לפיכך הבנה נכונה; הש' שחמטוב תחביר 179²⁶⁻²⁵ כך פועל ישות ופועל הוויה 467. הערה בכיוון זה בקשר לעברית ר' שורצולד נשוא־מורחב ואוגד 250.

משלים פרדיקטיבי, או כפי שנתכנה לאחר מכן 'פרדיקטיבי'. הנשוא הוא במקרה כזה, לפי שיטה זו, הקומפלקס המכיל את פועל האוגד ואת הפרדיקטיב, באנלוגיה מלאה לנשוא הפעלי אשר בו מרכיבי הקומפלקס הזה מובעים בעצם הסינתזה הצורנית. דומה שאין צורך לפרט את תולדותיה של תורה זו, שהיא מקובלת למדי, ואשר זכתה בעבר להצגה ברורה בחיבורים רבים.⁶⁸

ההשקפה המנוגדת, הרואה באוגד מלת קישור ולא חלק אינטגרלי של הנשוא, אף היא היה לה המשך. תמך בה, למשל, הרמן פאול, אשר טען בתוקף רב כי הוואריאציה בין מבנים עם אוגד למבנים מקבילים בלעדיו מלמדת שהאוגד הוא משני בניתוח כבהתפתחות ההיסטורית. הוא סבר משום מה שההכרה באוגד כגרעין הפרדיקציה, כפי שמחייב המבנה הפורמלי, כרוכה בהנחה שהפועל 'היה' במקרה כזה שומר על תוכנו העצמאי כפועל ישות (פאול עקרונות 293-294, §206). ביטוי מובהק עוד יותר להשקפה זו יש בדברי שצ'רבה חלקי הדיבור 78, הטוען כי האוגד 'היה' (быть ברוסית), אף-על-פי שיש לו צורות פעליות, איננו פועל, משום שאין בו משמעות של פעולה, וכי תפקידו היחיד הוא להביע את היחס הלוגי בין הנושא לנשוא. העובדה שאותו הפועל נמצא משמש גם כפועל ישות אינה צריכה, לדעתו, לטשטש את ההבדל בין אוגד לפועל ובין פונקציה של אוגד לפונקציה פעלית; הפעלים הקופולטיביים בעלי התוכן יש לראות בהם קונטמינציה בין שתי פונקציות: (1) אוגד ו(2)מידה רבה או מועטת של פעליות. ההבחנה בין שתי פונקציות אלה חשובה מאוד, לדעת שצ'רבה, להבנת היחסים התחביריים. ההשקפה הרואה את האוגד כמקשר שאיננו

68. די יהיה להזכיר, למשל, את בקר אורגניסם 230-236, טינייר תחביר מבני 47, גלינץ תולדות 50-52, יספרסן פילוסופיה 150 הע' 1, באלי בלשנות §154. אותה התפיסה מקויימת ברדוקים ובספרי-לימוד אשר בהם אוגד + פרדיקטיב מתוארים כנשוא מורכב (למשל בספר-הלימוד של סמירנובסקי דקדוק II (1906¹⁴) 9, וברדוק האקדמיה הסובייטית מ-1954 וינגרדוב-איסטרינה דקדוק II, 1, 417; הש' הדיון בעניין, שחמטוב תחביר 43, §27). לא חשובה לענייננו שאלת ההתהוות ההיסטורית של משפטים עם אוגד ופרדיקטיב, והמבנה שלהם איננו אחר גם אם התפתחו ממשפטים שמניים באנלוגיה למשפט הפעלי (יספרסן תחביר §35.2) או אפילו כתוצאה מ"עירוב" של משפטי ישות עם משפטים שמניים (פִּיִּשְׁקוֹבְסְקִי תחביר רוסי¹ 253-262) או מהדבקה של תואר בלתי מקושר אל גוף המשפט (באלי בלשנות §102).

בעצמו איבר מאיברי המשפט בעלי-התוכן נתקיימה בעיקרה באותה מסורת ההוראה אשר בעקבות הבנה פופולרית של תורת ההיגיון המקובלת⁶⁹ המשיכה לנתח את מבנהו של המשפט הפשוט כבנוי על נושא, אוגד ונושא (או אטריבוט).⁷⁰ גלגולה של אותה התפיסה אף משתקף מניסוחים מפורשים פחות או מפורשים יותר המתארים את "האוגד הטהור" כמקשר בלבד.

קשה שלא להכיר בעובדה שהויכוח אשר התעורר בשנות הששים בדבר מעמד האוגד ופעלי-העזר אין הוא שונה במהותו (למרות ההבדלים שבגישה ובדרך ההצגה) מן המחלוקת המסורתית על השאלה אם האוגד הוא "קשר" שאיננו נמנה עם ה-termini של המשפט או פועל (לאמיתו שלדבר פועל-עזר) שבמעמדו הוא בהכרח הגרעין הפורמלי של הפרדיקציה. הדעה הראשונה מסתתרת מאחורי טענתם של אמון כן⁷¹ וג'והן ליונס⁷² כי ב"מבנה העומק" של האנגלית (כבוזה של לשונות אחרות) אין להניח מציאותו של פועל אוגד, וכי הופעתו הקונקרטית של פועל אוגד כזה היא אך תולדה של כללי גלגול ספציפיים.⁷³ הדעה

69. לענייננו אין כל חשיבות להבחנה בין התכנים השונים של תבנית המשפט יא הוא ב', אם יש בה זיהוי, או שיוך לקבוצה, או הכללה של קבוצה, או ייחוס תכונה, או הגדרה, או מיקום או כד', אם ההבדלים בין אלה אין להם דבר עם התבנית עצמה. ניסיון לגלות הבדלי מבנה דקים אשר משקפים באמת הבחנות לוגיות כאלה במשפטים שמניים בעברית יש אצל בנדריד לשון מקרא ולשון חכמים ב' 708-769.

70. כך במסורת ההוראה של הצרפתית (ר' גרביס דקדוק §206, למרות ההערה שם §182). ר' גם ברטוצ'י תחביר בטבלאות טב' I (שם נכנס לאותה המסגרת גם הפועל הפיניטי, בתור אוגד + אטריבוט). בקשר לשפות שמיות, מה שקרוי 'משפט שמני תלת-איברי' מבוסס פחות או יותר על אותה התפיסה (ר' ברקלמן גרונדריס II 102-109 (§§52-55) = ברקלמן תחביר עברי 26-28 (c, a, 30), ו'ואון דקדוק 470-469 (§§154, j)).

71. כך פועל ישות ופועל הוויה (1967).

72. ליונס מבוא (1968) 322-323.

73. כך מבקש להוכיח כי הפעלים have ו-be בכלל אינם כאלה אשר קיימים ב"מבנה העומק" ו"נמחקים" בלשונות בעלות משפטים שמניים וכו', כעולה מתורתו של חומסקי, כי אם להיפך: הם נעדרים מ"מבנה העומק" ומופיעים "על-פני השטח" באנגלית ובשכמותה. ליונס טוען זאת לגבי be כאוגד, שאינו איבר של המשפט כ-יאם רק 'dummy verb'. לפי תיאורו של חומסקי היבטים Copula Predicate [=אוגד עם פרדיקטיב], בצד V [פועל] עם משלימיו, הם מבני יסוד של "הצירוף הפעלי" (VP). משפטים שמניים "טהורים" בלשונות שבהן הם קיימים היו צריכים לפי זאת להיות תוצאה של

המנוגדת מוצאת את ביטויה בחיבורו של רוס אוקסיליארים משנת 1969, אשר בו מוצג כל פועל-עזר כשורר (בעקיפין) על הפועל הבא אחריו.⁷⁴ מעבר לכל ההבדלים שבגישה, בשיטה, במודל ובנוטאציה (ואף שמושג ה"אוקסיליארים" אצל רוס כולל גם מאפיינים שמימושם מורפולוגי), המלצתו של רוס להציג "auxiliaries as main verbs" היא המשך לשיטה הוותיקה היותר מקובלת.

6. ההבחנה בין פועל ישות לאוגד, אף שנתבררה כבר מימי קדם ולכאורה אין פשוט ממנה, עוררה משום מה קשיים נמשכים שגלגוליהם מטרידים, כך דומה, כמה בלשנים עד היום. ההבחנה עצמה כבר מתבארת מתוך הפיסקה באריסטו הרמז' 21 א 25-28 שנוכרה לעיל (הע' 63). אלפאראבי, אשר מתרגם כאן ἐστὶ ב- מَوْجُود "נמצא, ישנו", השכיל להבהיר כי במשפט اومسروس موجود شاعراً (אשר בו הוא מתרגם Ὀμηρος ποιητής ἐστὶν) משמש ה- מَوْجُود כאוגד (رَاطِب) לנשוא ואינו מביע את ישותו של הומרוס.⁷⁵ המדקדקים הערבים ידעו להבחין היטב בין كَانِ النَّاتِمَةِ, הפועל 'היה' השלם שמציין ישות, לבין كَانِ النَّاتِمَةَ, הפועל 'היה' הבלתי-שלם, האוגד, המצריך משלים פרדיקטיבי.⁷⁶ ואולם, עקב ההתפלספות על העיקרון כאילו בר־פרנציה טמונה הנחה מוקדמת של ישות הר־פֶרנט, ובגלל היעדר הבחנה קפדנית בין דברי טענה לנתוני הנחה, קיימת תמיד הסכנה שהדיון על מבנה המשפט הקופולרי יסתבך סיבוך מיותר בשאלת

"מחיקת" האוגד. תורה זו באים כך וליונס לתקן, הראשון באופן יותר רחב והשני בדרך יותר צנועה. המוטיבציה לדרכי הניתוח של כך וליונס באה מתוך ההשוואה של האנגלית לשפות אחרות ואף משיקולים פנימיים. תורת "מבנה העומק" בכל המחקרים הללו היא עדיין רופפת למדי.

74. לשיטתו של רוס כל פועל-עזר מוצג כפועל יחיד במשפט אשר שולט על המשפט המכיל את הפועל הבא אחריו. את ליקוייו של תיאור זה קשה לתקן מבלי לסלק את שיטת ההיצג על-ידי דיאגרמת האילן הפופולרית, אשר מטשטשת את המבנה התחבירי בכך שגרעין ומשלימו מוצגים בה במקביל בקצותיהם של ענפים שווים המתפצלים מאותו הקודקוד, ללא הבחנה שקופה בין היחסים התחביריים הנבדלים. על ליקויים אחרים ר' הדסון נימוקים 143-149.

75. فَإِنَّ الْمَوْجُودَهَا هُنَا إِنَّمَا اسْتَعْمِلَ رَابِعًا لِلْمَحْمُولِ وَلَمْ يَسْتَعْمِلْ دَالِ الْعُلَى وَجُودِ ذَاتِهِ (פאראבי פירוש הרמז' 161).

76. ר' למשל זמח' שרי מפצל § 450¹¹⁹ 16-15 (הש' כבר סיבויח 21 I).

מידת הישות הטמונה עדיין כביכול בכל משפט כזה.⁷⁷ לשון אחר: מי שסבר כי ביסוד המבנה 'א הוא ב' טמונה ההנחה 'יש א', בייחוד כשמוצאו האטימולוגי של האוגד הוא מפועל ישות, קשה היה לו לפעמים לראות את האוגד כמרוקן לגמרי מהבעת הישות. ההתלבטויות בעניין זה בימי הביניים ובמאות האחרונות דומות בעיקרן. כך יקרה שגם בכתבי מי שידע להבחין היטב בין ציון הישות לאוגד יימצאו ביטויים המגניבים איכשהו את ההנחה שבכל מקרה מובעת גם ישותו של הנושא.⁷⁸ כך גם נמצא שתיאור תפקיד האוגד, אשר כבר מופר כאיבר שיש בו רק "little more force than that of a mere Assertion", יהיה מלווה הסברים על מהותו המקורית כמביע qualified Existence ועל כך שבמשפט כמו The Sun is bright יש באוגד כמעין הבעה של הישות (שהיא "an universal Genus").⁷⁹ לעיל (§5) נזכרה השקפתו של הרמן פאול, אשר נמנה עם המחזיקים בדעה כי האוגד איננו איבר מאיברי המשפט העיקריים כי אם מלת קישור בעלת מעמד משני שאין לה כל משמעות משלה. ניגוד גמור להשקפה זו היא הדעה כי ist (בגרמנית) הוא פועל ישות בכל מקרה ולא קופולה כלל ועיקר. זו הייתה דעתו הנחושה של פרנץ קרן, אוליי בתגובה ישירה לטענותיו של פאול.⁸⁰ משותפת לשני בני הפלוגתא ההנחה (המוטעית) שאם יש ל-ist מעמד פורמלי כפועל במשפט תהא חייבת להיות בו הבעה של ישות.⁸¹ את עניין

77. ר' למשל לאחרונה ביסטון היה 10 (הש' להלן).

78. על התבטאויות כאלה בכתבי אַבְלֶר (מן המאה ה-11) ר' בייחוד ז'וליבה אבֶלֶר 52-53, 57 הע' 217, 59-60 הע' 224, 60 הע' 225.

79. הריס הרמס (אמצע המאה ה-18) 88-90.

80. ר' קרן תורת המשפט 83-98. המהדורה הראשונה של פאול עקרונות יצאה לאור ב-1880, וספרו של קרן הופיע לראשונה ב-1883. קרן יצא בתוקף נגד "תומכי הקופולה", וטען כי הבעת הישות של ist יכולה להיות מוחלשת ובלתי מודגשת, אך לעולם אינה בטלה; המלה ist אף יכולה להיות מוטעמת בהטעמה של ניגוד. אם פאול הביע את דעתו הנזכרת כבר לפני 1883, אפשר שבכינוי "der hartnäckigste Verfechter der Kopula" (קרן תורת המשפט 94) אף יש התכוונות מרומות למחבר ה-Prinzipien der Sprachgeschichte.

81. על האבסורדים שעלולים לצוץ כתוצאה מדרך מחשבה המייחסת לאוגד הבעת ישות כלשהי כבר עמדו חכמי ימי הביניים: אם est מביע ישות כי אז ניתן לנתחו לאוגד + אטריבוט est, וה-est שבכאן יוכל שוב להיתפס כשווה ל-est, והרי עלולה לכאורה להיווצר שרשרת אינסופית. גם משפטים כמו chimera est opinabilis או chimera est non-existens ("החמירה דמיונית", "החמירה איננה קיימת") יכלו סתירה מיניה וביה (פאראבי פירוש הרמני 45-46; אבֶלֶר דיאלקטיקה 162).

ההנחה מסתמא של ישות אישים ומושגים ראוי שלא לערב בניתוח צורות ההבעה המפורשת של משפטי ישות.⁸²

7. מושג האוגד כפי שנדון עד כאן נסב (במידה שנגע בביטויים לשוניים קונקרטיים)⁸³ על צורות, בעיקר של הפועל 'היה', אשר מגלמות את ההבעה הפורמלית של הפרדיקציה מבלי לציין את תוכנו של הנשוא. אפשר לתאר גם קטיגוריה צורנית מיוחדת שאיננה פועל, שתמלא תפקיד של אוגד כזה, אם היא מכילה את היסוד הפורמלי של הפרדיקציה. קטיגוריה צורנית מיוחדת כזאת לציין ההווה של האוגד יש בלשונות שמיות חיות כמו ארמית מזרחית חדשה ושפות ניאור-אתיופיות. צורות אוגד כאלה, שמבחינה מורפולוגית אינן פעלים, שונות אך מעט מפועל אוגד במעמדן התחבירי. אם אפשר לאמר על כל פועל פנייטי שהוא מכיל בעיקרון ציון של גוף, נקסוס ותוכן הפרדיקט, המיוחד בפועל אוגד הוא שהיסוד הנזכר כאן לאחרונה נמצא בו שחוק או מרוקן עד שתוכן הפרדיקט מזכיר בביטוי שמחוץ לצורת הפועל. אוגד כקטיגוריה מורפולוגית מיוחדת שאיננה פועל דומה לפועל האוגד בכך שיש בו ציון גוף ונקסוס, ושונה ממנו רק בבלעדיות המורפולוגית, כלומר בכך שהוא מערכת צורנית המיוחדת לאוגד בלבד. אוגד כזה נמצא בלשונות הנזכרות בסופלציה ובאלטרנציה עם צורות של הפועל 'היה' ומעמדו התחבירי איננו שונה בעיקרו ממעמדו התחבירי של פועל.

גם ביטוי אוגד מעין 'יש' (או 'אין') עם כינויי קניין (או כינויים אנקליטיים) דומה לפועל אוגד בכך שקשר מורפולוגי (או פרוסודי) קושר את רכיביו לקומפלט פרדיקטיבי אשר רק תוכן הנשוא איננו משתמע ממנו כשהוא מרוקן מהבעת הישות. שוב, כמו בפועל 'היה' יש כאן ביטוי פורמלי של פרדיקציה המצריך (עקב שחיקת תוכנו הלקסיקלי) משלים פרדיקטיבי שיציין את תוכן הנשוא.

82. מבנה משפטי הישות הוא עניין קשה לעצמו, ונהייתם של בלשנים אחר ההתפלספות על הנחה מוקדמת של ישות הנשוא עלולה להיות מטעה למדי. על כמה שגיאות רווחות בעניין זה ר' למשל פלמר סמנטיקה 147-148.

83. להוציא את התפיסה של 'קופולה' במשמעות המופשטת של 'נקסוס'.

ביטויים כאלה יש להם שימוש נרחב למדיי בסורית, למשל, ובמידה פחותה בלהגים ארמיים אחרים ובעברית.⁸⁴ בלשונות שמיות, כמו גם באחרונה,⁸⁵ מקובל להגדיר כאוגד גם כינויים במעמדים מסויימים,⁸⁶ כבעברית במשפטים כמו: "והנהר הרביעי הוא פרת", "אתה הוא מלכי", "בנות ישראל נאות הן", "מלחמה זה לא פיקניק"; בארמית (אר' מקראית): "אנתה-הוא ראשה די דהבא", "אנחנא המו עברוהי", (ובסורית) "חד (ה)ו אלהא", "שמשא שרגן (ה)ו"; בערבית: *زَيْدٌ هُوَ الْقَائِمُ*, *أَنَا هُوَ الْأَصْلُ*, *أَنَا هُوَ نَوْرُ الْعَالَمِ*; בחבשית: *zatti yə'əti* *Kwəlo mu şəmunan 'əmntu 'anä wə'ətu mäl'ak ,šər'atəyä*. את תיאורם של משפטים כאלה כתלת-איבריים⁸⁷ אפשר לראות כציון עובדה, אף שתיאור כזה איננו מאלף הרבה, ואולם הגדרת הכינוי כאוגד היא מוקשה, ומסתמכת על התחלפויות תבניות אלה בתבניות אחרות באותה הלשון ובזולתה. משפטים "תלת-איבריים" כאלה, כפי שהראה זה מכבר ס"ר דרייבר **קסוס פנדנס**, אינם מצד מבניהם אלא צורות שונות של משפטי ייחוד,⁸⁸ אשר הנשוא בהם משפט שמני שאחד מאיבריו הוא הכינוי המוסב אל

84. ר' המשפט הסורי 118-119 (III), 126-128. בלהגים ארמיים אחרים תחביר זה מוגבל למעשה לביטויים שלולים (תיאור לקוי אצל סטיבנסון **ארמית יהודית** 43 (15.6§); שלוינגר **תחביר** 9-10; מרגלית **ארמית בבלי** (d62§). בעברית המקראית יש' ואין' עם כינויי קניין כביטויי אוגד יימצאו רק עם משלים פרדיקטיבי שהוא תואר (בעיקר בינוני) [יש' החיובי מוגבל, ועם בינוני בלבד: בר' כד 49.42, שם מג 4, שופ' ו 36, דב' יג 4]. בלשון חכמים נעלם כליל היש' החיובי כאוגד, והתרחב היש' השלילי כאוגד גם עם שם-עצם כפרדיקטיב (על הרחבת התבנית 'א איננו ב' בלשון חכמים עמד בפירוט בנדויד **לשון מקרא ולשון חכמים** ב' 771).

85. ר' בבנישת הוויה וישות 190 על "כינוי-אוגד" בלשונות תורכיות.

86. הגדרה כזאת היא מקובלת ואינה צריכה עדויות ביבליוגרפיות.

87. ברקלמן **גרונדרויס** II 109-102 (52§-55§) = ברקלמן **תחביר עברי** 26-27 (a30§); זואון **דקרוק** 470-469 (154§ j-i); שלוינגר **תחביר** 8 (ור' גם הע' 70 לעיל).

88. צורות שונות כאלה, כמו צורות תחביריות שונות בכלל, אינן ניתנות לתיאור מדוייק ומלא ללא תשומת-לב נאותה להטעמה, להפסקים ולהנגנה. דוגמה מאלפת לעושר המבנים התחביריים אשר אוליי אפשר לגלותם במשפט הלא-פעלי כאשר נותנים את הדעת לכל המרכיבים, הסגמנטליים והפרוסודיים, יוכל לשמש מחקרו של בנדויד **לשון מקרא ולשון חכמים** ב' 704-769. הברלים שבין הניתוח שמציע בנדויד לניתוח המוצע כאן יעלו מן הנאמר להלן.

הנושא האקסטררה-פוזיטיבי. משפט נשוא זה, שאחד מאיבריו כינוי, איננו שונה במבנהו מכל משפט כמותו שאיננו נשוא במשפט ייחוד.⁸⁹ אם המשפט שקר החן מבנהו נשוא-נושא, הרי כך גם שקר הוא, ואם במשפט שקר הוא מעמד הכינוי 'הוא' הוא זה של נושא,⁹⁰ אין מעמד זה יכול להשתנות אך ורק בגלל העובדה שהשם אשר אליו נסב הכינוי נזכר במפורש מחוץ לגרעין-נקוסט זה. כנגד משפטים כמו החן — שקר הוא או שקר הוא החן, ההשוואה המבנית הרלוונטית היא בין שקר החן לשקר הוא.⁹¹ היטיב לתאר עניין זה ס"ר דרייבר קסוס פנדנט §198 באמרו כי הכינוי איננו מבטא את האוגד במשפטים כאלה, אף שה"אוגד" (ר"ל הקשר הפרדיקטיבי, הנקוסט) משתמע מתוך המבנה של משפט הנשוא באשר הוא במבנהו משפט העומד בכוחות עצמו. במבנה מעין שקר הוא הכינוי המייצג את הנושא וודאי שאיננו

89. על כל ענייני המשפט ללא פועל הש' המשפט הסורי.

90. לא ירדתי לסוף דעתם של הטוענים כי כינוי הגוף איננו הנושא האמיתי (ואף לא הביטוי המפורש העומד מאחוריו) מפני שהנושא האמיתי הוא הרפרנט של הכינוי (או של השם); ר' חצרון משלימים בהונגרית 141, ובייחוד חצרון ביקורת על ספר כוהן 721, והש' להלן.

91. איתור הנושא וגרעין הנושא בוואריאציות על אותו המשפט צריך להבליט את הבדלי המבנים המתחלפים. אם נבקש, למשל, לאתר את הנושא ואת גרעין הנושא במשפט והנחש היה ערום ובכמה תחליפים שלו, נוכל לכאורה להשוות את המבנים השונים כך:

	גרעין הנושא	נושא	
ערום	היה	והנחש	
	ערום	והנחש	
	ערום	הוא	
	ערום	הוא	והנחש
ערום	היה	הוא	והנחש

שני המבנים האחרונים הם משפטי ייחוד, והנושא + גרעין הנושא שמסומנים בהם בטורים האמצעיים שייכים למשפט הנושאי. ברובד עמוק יותר של ניתוח שיוצע בהמשך, אשר מבטא במוחש את מהותו של הפועל כקומפלקס פרדיקטיבי, תיראה ההקבלה עוד אחרת:

	ערום	והנחש	
	ערום	הוא	והנחש
ערום	היה	[הוא]	והנחש
ערום	היה	[הוא]	והנחש הוא

הכתיבה [הוא] היה היא תחבולה ארעית כדי לרשום איכשהו בנפרד את הגוף המסומן בפועל ואת קשרו אל שארית הפועל.

חלק מן הנשוא ואיננו ממלא את התפקיד של נשוא פורמלי המצריך משלים פרדיקטיבי, ובמבנה שקר הוא החן או החן — שקר הוא לא יוכל לפיכך אותו הכינוי לדמות בתפקידו לפועל אוגד אשר ממוג ציון הגוף בתוך מסגרת פרדיקטיבית ריקה מתוכן הנשוא, אלא ימלא תפקיד של נושא כינויי המוסב אל הנושא המפורש האקסטרה-פוזיטיבי.⁹² העובדה שבמשפט ייחוד (כבכל תבנית תחבירית) יכול להישחק הערך האקספרסיבי המובהק של המבנה התחבירי המיוחד איננה מצדיקה את טישטושו של אותו המבנה, אף שבמקרים כאלה רב הפיתוי לייחס לכינוי מוסב כזה במשפט ללא פועל מעין תפקיד חדש של הבעת האוגד⁹³ ולתאר כינוי מקביל הטמון בפועל שבמשפט-נשוא (ומוסב אל איבר הייחוד הנושאי) במונחים של התאם.⁹⁴

ב

8. מעמדו של ציון הגוף בפועל צריך בירור מכמה צדדים: מצד הגדרת הפועל עומדת השאלה אם אפשרית בכלל צורת-פועל

92. מבנה משפטי הייחוד דן בהרחבה אורנן ייחוד. אורנן מציג, בהסכמה עם תפיסתו של דרייבר, תמונה ברורה של תופעת האקסטרה-פוזיציה כטרנספורמציה (דרייבר דיבר על "casus pendens" כ-"artifice"). במיוחד עמד אורנן על ייחוד הנושא, והראה את ההקבלה של מבנה כמו ישראל — הוא ידע אל, נאמר, ישראל — הוא עמי, אשר בשניהם הכינוי 'הוא' אינו אלא הכינוי המוסב אל הנושא האקסטרה-פוזיטיבי, ובוודאי אין הוא קופולה. בניתוח הבהיר פוגם המינוח האידיויסינקרטי של אורנן. את הכינוי המוסב במשפטי הייחוד הוא מסרב בצדק לכנות קופולה, אך מציע לכנותו 'אוגד' ולהבחין בין 'אוגד' ל'קופולה'. הצעה זו מנוסחת כקביעה, אשר אף כלולה בה ביקורת על כי 'יש שנשמעת הטענה כי אין אוגד אלא קופולה'. האמת הפשוטה ש'אוגד' הוא רק תרגום למונח הלועזי 'קופולה' איננה טענה אלא עובדה היסטורית, והבנה אחרת של מונחים אלו יכולה לבוא רק כהצעת מחקר. הדיפרנציאציה בין מונח לועזי מקובל לבין תרגומו העברי המקובל, כדרך שאורנן עושה גם לגבי 'פרדיקט' ו'נשוא' (וגם שם כאילו הייתה זו עובדה), נראית לי בלתי-רצויה.
93. די להזכיר את איולד דקדוק עברי 761-762 (b297§) ואת ברקמן תחביר עברי 26-27 (a30§).
94. השאלה הזאת נדונה הרבה בספרות הבלשנית. לשאלת מעמדו של ציון הגוף הקשור בפועל ר' להלן §§ 8-9.

פיניטית ללא ציון גוף, ובאיזו מידה ציון הגוף הוא חלק אינטגרלי של צורת-הפועל; אם הפועל ממלא את תפקיד הנשוא, היינו תפקיד של חלק משפט, כמקובל על רבים, הרי שציון הגוף לא יוכל להיות גם חלק מן הפועל וגם ביטוי הנושא; בהבנה זו או אחרת של מעמד הפועל וחלקיו צריכה להתבאר גם השאלה היכן בדיוק משתקף ביטויי הלשוני של הנקסוס; אם ציון הגוף הינו ביטוי הנושא אפשר היה גם לשאול מהו במהותו החלק הנותר מן הפועל.

נטיית הפועל לפי הגופים נחשבה כבר בדקדוק הקדום כסימן מורפולוגי המבדיל (יחד עם סימנים אחרים) את הפעלים מן הקטיגוריות הצורניות האחרות (ר' לעיל 28). אף יש שראו בסימן זה את התכונה המורפולוגית העיקרית של הפועל.⁹⁵ השקפה זו ראוי לדייק בשני עניינים שלא תמיד הובלטו בה דיים: ראשית, המבנה וההיסטוריה של מערכת-הפועל בהרבה לשונות מלמדים כי ציון הגוף בפועל לא בהכרח יש לו ביטוי מורפולוגי מובהק בצורה המורשת מקדמת דנה.⁹⁶ שנית, נטייה עם סיומות גוף איננה מיוחדת לפועל; כינויי הקניין בשפות השמיות גם הם כנטייה על-פי גופים של שמות ומלות-יחס. התכונה הקובעת של הפועל לפי כוונת הדברים הנזכרים היא אומנם קשורה בציון הגופי L, אך לאו דווקא באמצעים של נטייה הנטועה עמוק מאז ומקדם במערכת המורפולוגית. חשוב יותר קיום הנקסוס, הקשר הפרדיקטיבי, בין ציון הגוף ללקסימה הנשואית, אשר כל פועל פיניטי מחייב אותו. את השאלה אם ייתכן פועל ללא הבחנה של גופים וודאי שאין לצמצם למציאותה או היעדרה של נטיית גוף סינתטית. תשובה שלילית לשאלה זו נותן בהחלטיות רבה כנבנישת הגוף בפועל 227 לאחר שבחן עניין זה בכמה לשונות (קוריאנית ולשונות פליאור-סיבריות) שתוארו כאילו אין בהן הבחנה כזאת.⁹⁷ כנבנישת מראה

95. למשל הומבולדט שוני המבנה CCXCI = 275-10-14; הש' יספרסן פילוסופיה 59; מיייה פועל 177-9-11, ור' להלן §12.

96. תהליכים רווחים הם סמיכות ואגלוטינציה של כינויי גוף עם בסיסים פרטיציפאליים ואחרים, דחיקת מערכת נטייה מורפולוגית וותיקה על-ידי תצורות חדשות פרוקות וכיוצא באלה.

97. טענתו של יספרסן פילוסופיה 59 כי גם ברנית הפועל אינו מבחין בין גופים יכלה כמובן להתכוון רק להיעדרה של נטיית גוף סינתטית.

כי בלשונות האלה ההבחנה בין גופים נמצאת מובעת בדרך זו או אחרת. בכך שכינוי גוף הנצמד אל פועל יכול להיעשות בדרך של אגלוטיניציה והתמזגות לציון גוף שקשור אל הפועל והוא חלק ממנו אין מי שיפקפק. בשלב זה די להזכיר את הסברו של מייה פועל 177 על il, tu, je, ils שנעשו בצרפתית לסימנים דקדוקיים פשוטים השווים במעמדם לצורני נטייה והם כיום חלק מן הפועל. תפיסה זו מקובלת למדיי, כפי שיוראה בהמשך, אך גם מעמדם של צורני הנטייה הוא עצמו מותר שאלות שהתשובות עליהן אינן מובנות מאליהן.

השאלה העיקרית הקשורה במעמדם של צורני הנטייה (או הכינויים הנצמדים שנעשו אנלוגיים להם) היא כיצד לתאר את ציוני הגוף של הנושא, כשהם חלק מן היחידה הפעלית או אף מצורת-הפועל עצמה, אם מייחסים לפועל את תפקיד הנושא. התשובה הברורה ביותר מבחינת השכל הישר היא להכיר בכך שציון הגוף שייך לנושא, וכי הפועל מכיל איברים שמעמדיהם התחביריים שונים. כבר בדקדוק הערבי של ימי הביניים הוכר הפועל המכיל את גוף נושאו כתולדה של אגלוטיניציה, כמשפט אשר איבריו נעשו למלה אחת,⁹⁸ וכך אפשר היה לטעון שהפועל מנוע מציון הזוגי והריבוי⁹⁹ מאחר שלא הפועל זוגי אלא שם הפועל הכלול בו.¹⁰⁰ לבעלי דקדוק פור-רואיאל (פרק XIII, 2°) לא יכול היה להיות ספק שצורת-פועל הנוטה בגוף מדבר, למשל, (שהיא "sentence-word" כמינוחו של בלומפילד לשון 172) אכן מכילה את הנושא. מהות תפקידו של הפועל הנוטה אף יכולה להיות מוגדרת בבהירות בעיקר בכך שהוא בצורתו קושר ביחד קשר פרדיקטיבי את הנושא עם הנושא (הומבולדט שוני המבנה CCLXVII = 29251-).³⁰ ; הש' הייזה סיסטם 1400-15-16 ; הש' גם מארטי משפט ומלה 55-16-17 ;

98. ان الفعل لما كان لا يخلو من الفاعل ولا يستغني عنه ضرورة، ثم اتصل به مضمير صارع بعض حروفه، وصارت الجملة كلمة واحدة (זוגיאגי איצאח 75-76). ר' גם להלן §10.

99. وقال قوم: الفعل ما امتنع من التثنية والجمع (אבן פארס אלצאחבי 85-14).

100. אגב הטיעון המיוחס לכופיים כי הפועל והפועל גם יחד הם המצריכים את יחסת הפועל, נאמר אִתְּהִלְחַק הַפֶּעַל עֲלָמָה תֵּאֵת אִזְאֵן הַפֶּעַל מוֹעֲתָא . . . לֵאן הַפֶּעַל לַאִיּוֹעֲתָא וְאִנְמַא יוֹעֲתָא אִלְאֵן הַפֶּעַל (אנבארי אנצאף 1740-19).

פּוֹרְקָה פּרוֹלִגּוֹמְנָה 24).¹⁰¹ אם אל הפועל בגוף שלישי סמוך בהתאם מלא גם ביטוי המפורש של הנושא, נכון לראות ביטוי זה כעומד באפוזיציה לציון הגוף שעם הביטוי הפעלי.¹⁰² מכך רק ניתן ללמוד כי הפועל, אף כשהוא כגוף מלוכד מבחינה צורנית, איננו אחד במניין איברי המשפט (ר' להלן). מסקנה נמהרת היא זו של טינייר תחביר מבני 103-105, כאילו המיווג הצורני של ציון הגוף עם האלמנט הפרדיקטיבי בצורת-הפועל מוכיח "עובדות הלשון" (החלוקה למלים) סותרות את הנחת הניגוד בין נושא לנשוא.¹⁰³ ר' גם להלן § 9. בכך מצטרף דווקא טינייר, שלפי תורתו הפועל עומד בראש הגרעין המרכזי של המשפט, לכופרים בפרדיקטיביות כקטיגוריה תחבירית (ר' וינגרדוב רוסית 425, 1-4, ושם 652 הע' 5).

9. אם היכרנו במשפט שיש בו שם נושא + פועל נוטה בגוף שלישי כמבנה שהוא בעיקרו משפט ייחוד (ר' § 7 סוף והע' 102 לעיל) הרי שקיימנו את ציון הגוף שעם הפועל כנושא פורמלי גם אם ערכו האקספרסיבי של הייחוד נשחק. אין זה באמת משנה מבחינת המבנה התחבירי אם ציון גוף הנסתר נתפס כנושא אפס (יספרסן תחביר § 34.3) או כ"לא-גוף" (בנבנישת הגוף בפועל) או ככינוי שנחלש והיה לסימן התאם (גבעון נושא כינוי והתאם 155).
ואולם, יש שרואים כנגד זה בהכרח את ציון הגוף הסינתטי כקטיגוריה של הפועל הנשוא שהיא תולדה תניינית שלשם הסברתה יש להניח "מבנה עומק" שמכיל כינוי גוף נושאי מופשט

101. כאשר הילמסלב מרגיש כי ציוני הגופים אינם שייכים לפועל, אלא למשפט (הילמסלב פועל ומשפט שמוני 175-24, 26, 195-10, 11, 196-8, 10). הוא מתכוון, זאת יש לזכור, אל 'פועל' לפי הגדרתו, דהיינו נקוס המשפט.

102. «volat avis ne signifie pas « l'oiseau vole », mais « il vole, (scil.) l'oiseau ». La forme volat... inclut la notion grammaticale de sujet &c. בפועל 231). הע' § 9.

103. נמהרת אולי לא פחות היא המסקנה ההפוכה מאותן העובדות עצמן, כאילו ההתארגנות המורפולוגית, בגלל אי-ההתאמה של יחידותיה לרכיבים התחביריים של המבע, אין לה כלל מקום בניתוח הבלשני (ברי ויתור על התצורה; ברי תמה ורימה). נראה כי הצגת הדברים בדרך זו יש בה יסוד פרובוקטיבי כלשהו שנועד בעיקר להחריף את הטיעון נגד שיעבודו של הניתוח המבני להצטרפויות המורפולוגיות. עם הטיעון עצמו מסכימות תוצאות חיבורנו זה לחלוטין (ר' בייחוד § 12 להלן).

אשר מתנה את הצורה הממשית של הפועל: בלטינית amo ("אני אוהב") "נמחק" הכינוי המופשט הזה לאחר מכן ב"מבנה השטח"; באנגלית I Love, לפי אותה השיטה, הוא "נכתב מחדש" בדמות כינוי הגוף 'I'. דיאלקטיקה מוזרה זו, אשר נולדה מתוך אי-היכולת לגבור על מחסום המורפולוגיה ולהכיר בפשטות ב'amo'; שב'amo' אלטרננט מותנה מורפולוגית של כינוי הגוף הנושאי, מובאת אצל ליונס מבווא 281.

תסבוכת של ממש נוצרת בניסיון אחר לכפור במעמדו של ציון הגוף שעם הפועל כנושא. פרו נושא מציג טיעון שאפשר לתאר כדלקמן: (א) כינוי כמו il בצרפתית הוא חלק אינטגרלי של הפועל (ר' גם לעיל §8), (ב) הפועל הוא נושא המשפט, ומכאן (ג) ש-il איננו יכול להיות נושא; הנושא דורש ביטוי שמני שאיננו קשור בפונקציה הפרדיקטיבית. בהיקש הזה, ההנחה השנייה שגויה, ועמה נופל הטיעון כולו: הפועל מגלם בצורתו את הנקסוס עם הגוף והאטריבוט; הוא יהא לפיכך גרעין המשפט ולא אחד מאיבריו.¹⁰⁴ ניסיונו של טינייר לפתור את בעיית מעמדו של ציון הגוף הקשור בפועל לוקה בחוסר עקיבות ואף בסתירה מיניה וביה: את je ב-je parle, למשל, הוא רואה כציון שנהפך מ"substantif personnel" ל"indice" אשר הוא חלק מן הקומפלקס הפעילי ועם זאת שומר על מעמדו כ-actant (במקרה שלנו ולפי מינוחנו: נושא) (טינייר תחביר מבני 131-133); את ה-je בלטינית amat אין, כאמור, טינייר רואה להפריד מגזע הפועל בניתוח התחבירי (שם 103-105).

10. לאחר כל הנאמר אפשר שוב לשאול כיצד לאפיין, אם הדבר בכלל ניתן, את הבסיס הנשואי הוירטואלי הטמון הפועל, או במלים אחרות: למה אנלוגי מה שיישאר מצורת-פועל אם יופחת ממנה היחס הפרדיקטיבי, או שיופחת ציון הגוף (ובעקבות זאת ייחלל האיילא הנקסוס המשתמע מן הצמידות הצורנית). בבלשנות רומנטית נותחה, כמפורט לעיל §3, צורת הפועל הפיניטי על-פי-רוב לאוגד + בינוני. אף שאנו מכירים בכך שאפשריות כאן גם צורות אחרות, הרי מי שמוצא אנלוגיה בין הצורות למבנים

104. פרו, שם, איננו מנסה אותו הטיעון לגבי צורות המדבר והנוכח עם je, tu או כד'.

המקבילים להן, ורואה בשם ובפועל את שתי הקטיגוריות הצורניות העיקריות נושאות התוכן, ימצא שאפשר היה לאמר כי בעיקרו הפועל קושר את הנושא הפרונומינלי במישרין או בעקיפין לאיזושהי צורה שמנית. הסברי ביטויים פעליים כתולדת צירופים פרדיקטיביים כאלה (המלוקטים מן הספרות האגיפטולוגית וממחקרים שונים העוסקים בשפות שמיות ואחרות) מובאים בחיבורו של הודג' משפט שמני, אשר מבקש להראות כיצד מצירופים מעין אלה נוצרו צורות-פועל בשפות חמיות-שמיות יותר מפעם אחת. תיאורו של רייט הרצאות 164 רואה את הפועל השמי כהתכווצות של כינויי גוף + שם (ר' להלן). להומבולדט נראה אותו חלק מן הפועל שאיננו הכינוי "דומה יותר לשם" (הומבולדט שוני המבנה = CCXCI¹⁸⁻¹⁶, והש' גם § 38 לעיל). מתאימה לכך גם תורתו הדקדוקית של שפינוזה, שלפיה כל המלים העבריות, להוציא כמה מליות, יש להן הכוח והתכונות של שמות, צורות המקור הן שמות פעולה, וצורות-הפועל הנוטות נוצרות על-ידי הוספת ציוני הגוף למקור אשר מידמה אז לתואר מועצם (שפינוזה דקדוק, פרק V ופרק XIII).¹⁰⁵ בעיקרו שלדבר טען כבר אריסטו כי ללא הפרדיקציה אשר חלה על משהו אחר, היינו: על הנושא הטמון בהם,¹⁰⁶ הפעלים כשהם לעצמם הם בעצם שמות: $\alpha\upsilon\tau\acute{\alpha}... \kappa\alpha\theta' \xi\alpha\upsilon\tau\acute{\alpha} \lambda\epsilon\gamma\acute{o}\mu\epsilon\nu\alpha \tau\acute{\alpha} \rho\eta\mu\alpha\tau\alpha \acute{o}\nu\acute{o}\mu\alpha\tau\acute{\alpha} \acute{\epsilon}\sigma\tau\iota$ (אריסטו הרמני' 16 ב' 19-20).¹⁰⁷ ניסוח קרוב לאלה, לא פחות כוללני, יימצא גם בחיבור שנכתב זה מקרוב.¹⁰⁸

תצורת הפעלים מגוונת מכדי הנחת בסיס אחד לכל הצורות והצירופים, ומתוך ריבוי האפשרויות הנראות בעין של הצטרפויות הגוף באופנים שונים עם ביטויים מטיפוסים שונים (שמות, תארים וביטויים אדוורביאליים) אפשר להבין כיצד מערכת הפועל יכולה להיות עשירה יותר ממערכת הצורות של כל קטיגוריה אחרת.¹⁰⁹

105. תורתו הדקדוקית של שפינוזה והרקע לה נדונו בהרחבה בחיבורו של גרונטפסט שפינוזה כבלשן.

106. לתכונה זו של הפעלים מכוונים דברי אריסטו הרמני' 16 ב' 7-8, 10-11.

107. הש' אריסטו הרמני' 19 ב' 21-22.

108. "The semantic concept underlying a finite verb can always be rephrased as a noun: "Brutus murdered Caesar" → "Brutus was Caesar's murderer", "he died in 1900" → "His death was in 1900" (ביסטון היה 7 הע' 2).

109. אין בדברים הללו משום הבעת דעה לגבי שאלות מוצף הנטייה בכל לשון.

הטענה שטענו בלשנים בוואריאציות שונות בכל הדורות, שציון הגוף מצטרף או מתמוג בפועל (במישרין או בעקיפין) עם צורה שהיא בעיקרה שמנית, צופנת בתוכה את ההנחה כי יש מקום ללמוד על החלקים המרכיבים את הצורה מתוך הקבלתם אל איברי הפריפראסיס שלה. חשובה במיוחד היא ההכרה באפיו של הפועל כקומפלקס אשר מכיל, נוסף ליסוד הנשואי, לא רק את ציון הגוף של הנושא אלא גם את הנקסוס עצמו כרכיב הניתן להבחנה מבנית.

11. הפועל המכיל את הגוף עם האטריבוט קובע, אפוא, את הנקסוס הפרדיקטיבי על-ידי עצם הסינתזה הצורנית; הדרכים השונות שאותה הסינתזה מתקיימת בהן, הן עצמן מאפשרות את קטיגוריות הפועל המגוונות.¹¹⁰ המשפט השמני דומה לפועל בכך שגם בו משתמע הנקסוס מתוך צירוף האיברים עצמו, גם אם בצורה פחות מפורשת ופחות חר משמעית. מתוך הצירוף של שם + אטריבוט או כינוי + שם, כינוי + בינוני, או אף שם/כינוי + ביטוי או צירוף אדוורביאלי יוכל להשתמע בהרבה לשונות הקשר הפרדיקטיבי גם בהיעדרו של מיווג צורני כפועל. הביטוי הצורני של הנקסוס, אשר בהיעדר נשוא היצוק לתוך צורת-פועל יכול למצוא את ביטויו בפועל אוגד, נעדר כאן, או עולה רק מתוך פרוסודיה אופיינית. גרעיניהם של משפטים שמניים יכולים להידמות ברב או במעט אל הפועל, כלומר יש דרגות אפשריות של וורבליזציה, אשר מתבטאות בכך שהקשר בין כינוי נושאי ליסוד הנשואי הוא במידה זו או אחרת של צמידות פרוסודית או צורנית, ושההתנהגות התחבירית (הצרכה וכד') של הקומפלקס הפרדיקטיבי דומה בחלקה לזו של צורת-פועל. העובדה שיכולה להיות קרבה מבנית בין משפט שמני לפועל נוטה אשר מבטאת גם תהליכים של וורבליזציה הדרגתית איננה חידוש.¹¹¹ דיון מאלף

110. על עניין זה עמד הומבולדט בקטע שצוטט על-ידי שטיינחאל על הומבולדט 619 שו' 392-403.

111. הומבולדט, אשר שאלות אלה עמדו במרכז התעניינותו, עמד על כך שההבדל בין אגלוטינציה לנטייה אמיתית הוא הבדל שבדרגה (הומבולדט שוני המבנה CXLVII = 131), ועל כך שצירוף של כינוי + בינוני אפשר שיוטבע בחותם של פועל (שם CCLXXIX = 263). הנטייה הסינתטית היא כידוע לרעתו צורת הלשון היותר משוכללת.

בסוגיה זו כפי שהיא עולה מחקר השפות השמיות הוא חיבורו של כוהן וורבליזציה. דוגמה למידה של וורבליזציה של משפטים שמניים יש בסורית, שם בין היתר דגמי המשפט העיקריים שללא פועל דורשים נושא שהוא כינוי גוף אנקליטי שבמעמדו זה הריהו מושם כְּבֶקֶ בנשואו, ונמצא המשפט השמני כמו נוטה נשואו על-פי גוף ודומה בזה לפועל. ר' המשפט הסורי 112-115, 134-135.¹¹² כנזכר לעיל, צורות הפועל השמי בכלל תוארו זה מכבר כהתפתחות של משפטים שמניים, כצורות אשר ניכרים בהן עקבות ההדבקה של כינויי גוף לצורות שמניות (רייט הרצאות 164; על השקפה דומה בדקדוק הערבי של ימי הביניים ר' לעיל 8§). אפשר גם לראות בפועל בכלל "a feature of morphology", כשלב בתהליך היסטורי מחזורי (של התפתחות צורות-פועל, המרתן במבנים אנליטיים ושוב התמזגותם של אלה) שחוזר ונשנה בתולדותיהן של לשונות לא מעט (ר' חיבורו הנזכר של הודג' משפט שמני, ושם ספרות נוספת), אף שאין לקבל בבטחה ראייה זו כהסבר כולל ויחיד לתולדות הנטייה, וודאי שאין למצוא בה עילה שתצדיק התכחות למרכזיותו וחיבתו של הפועל בלשונות שהוא קיים בהן.¹¹³

ג

12. בסיכום לנאמר עד כה, ועל יסוד הבחינות שיובאו להלן (§13 ואילך), נכון לראות בפועל הנוטה, מעצם טבעו, קומפלקס פרדיקטיבי אשר לו שלושה רכיבים: (1) ציון הגוף, (2) הביטוי הנשואי ו(3) הנקסוס שביניהם. כל אחד מאלה יימצא בעל מעמד משלו בגלגולים התחביריים, ופירוש הדבר שהפועל, בתור מבטא הפרדיקציה וכמגלם גרעין המשפט על מרכיביו הבסיסיים, לעולם

112. מירת האנקליזה הכפויה של הכינוי לנשואו בולטת בסורית במיוחד כאשר נושא שהוא כינוי גוף מוצב בראש המשפט וחובה גם אז לחזור עליו אנקליטי במקומו הקבוע, כמו אנא זעורי(א)נא, כדוגמת מה שהעלה בנבנישת הווייה וישות 190 מתורכית מזרחית: mān yaš mǎn ("אני צעיר-אני").

113. הדברים נאמרים כנגד גישה כמו זו של שחמטוב, שהביע מורת-רוחו מ"שיר התהילה" לפועל (дифирамбъ тлаголы) אשר הוא מוצא בתורתם של בלשנים רבים במידה שהיא לדעתו מוגזמת (ר' וינוגרדוב רוסית 424 הע' שנייה).

לא יהיה לו באמת ובתמים מעמד של חלק-משפט.¹¹⁴ באופרציות התחביריות ובקשרים התחביריים למיניהם לוקחים חלק באורח ישיר המרכיבים השונים של הפועל ולא הפועל כיחידה.

אינני יודע אם ככל שהסינתזה הצורנית יותר הדוקה אכן גדול יותר ההישג הרוחני של היצירה הלשונית;¹¹⁵ וודאי שלמיוזג הצורני של הנושא עם גוף הנושא יש השלכות תחביריות, שתוצאותיהן דווקא לא תמיד אידיאליות,¹¹⁶ אבל מסקנה נחוצה אחת תהא אוליי מרחיקת לכת עוד יותר: אם נכיר בכך שרכיבי הקומפלקס הפעלי (ולא הפועל המורכב מהם) הם בעלי המעמד במבנים ובגלגולים התחביריים, כי אז היכרנו בכך שהקשרים התחביריים הוצים תמיד את הגבולות המורפולוגיים בכל התבניות שיש בהן פועל נוטה, ונמצא כי בין הניתוח התחבירי לגבולות המורפולוגיים של צורת-הפועל אין התאם ואין פשרה. לא בהכרח מלים מורכבות למשפטים, אלא גם יסודות (שאף אינם חייבים להיות עצמאיים) החבויים בהן.¹¹⁷ אפשר אף לאמר כי ההתייחסות הבלתי-זוהירה אל צורת-הפועל עלולה להפריע לבהירות הניתוח

114. עובדות אלה הוכרו זה מכבר (יותר מפעם אחת); הן אף נוסחו בבהירות רבה בדומה למוצע כאן באמצע המאה הקודמת. ר' בייחוד הייזה **סיטס** 140: 18-15: "Subject und Prädicat sind also hier zu einer Wortform verknüpft, und hierdurch wird die Copula unmittelbar ausgedrückt. In jeder solchen Redeform liegt zugleich ein vollständiger Satz" הפרדיקטיבי. שם 140: 37-35. מדבר הייזה על ה' מכנה הייזה את הנקטוס "Satz- oder Redewort". ביטוי אחרון זה מזכיר את משמעותו המילולית של המונח $\text{ἔνθα} / \text{ἐνθα}$. בהכרתו במעמד הנקטוס עולה ניסוחו של הייזה אף על זה של פֹּרְקָה פּרולגומנה 24-27.
115. זה עיקר תורתו של וילהלם פון הומבולדט, אשר היבטים אחדים שלה נדונו לעיל בכמה מקומות; ר' גם להלן. הש' מנציסטר **עדיפות הנטייה**.
116. כמה מאלה יידונו בהמשך. הכוונה בראש ובראשונה לכך שהמסגרת המורפולוגית איננה מאפשרת באופן חופשי להשמיט אחד מרכיביה וגוררת לפיכך חזרות מאולצות.
117. בעיית מעמד המלה במבנה הלשון מטרידה את הבלשנים מזה זמן רב. חיבורו של בויסנס **מעמד המלה**, עם ציטוטיו הנרחבים מתוך הספרות הבלשנית העוסקת בנושא, יוכל לשמש כסקירה חלקית מועילה על הגישות השונות למלה כיחידה דקדוקית. בויסנס עצמו הוא מן המגינים על מעמדה של המלה (הזהה במהותה ל"חלק-דיבור") כיחידה תחבירית; בשאלת צורת-הפועל הנוטה אין הוא נוגע למעשה.

התחבירי, באשר היא מטשטשת במסגרת של סינתזה מורפולוגית את הקיטוב שבין איברי הנקסוס.¹¹⁸ כדי להראות בבירור כיצד מרכיביו של הפועל, אף שהם אחוזים בצבת הצמידות הצורנית,¹¹⁹ מתפקדים בנפרד במבנה המבע נעמיד את הפועל בכמה בחינות: (א) השלילה, (ב) הייחוד, (ג) הפוקאליזציה, (ד) הנומינליזציה, (ה) הביטויים האדורביאליים. נוכל להיווכח כי בהתייחסות אל אלה ניתן להבדיל בין מרכיבי הפועל השונים: אין, למשל, שלילת הגוף כשלילת התוכן הנשואי, ולא שלילתם של הללו כשלילת הנקסוס; הדיבור על "שלילת הפועל" כאילו היה לצורך זה חבילה אחת הוא מטעה ואיננו מדויק.

כל אחת מן הבחינות המוצעות היא פרק נכבד בדקדוק וצריכה לשם תיאורה המלא עיון מפורט. לצורך הדיון הנוכחי די להראות את עצמאותם התחבירית של מרכיבי הפועל בכל אחת מהן בעזרת דוגמאות הכרחיות מעטות המובאות בעיקר מן העברית.

13. הבחינה הראשונה אשר נבחן בה את הפועל היא השלילה. אין כאן צורך לברר את כל הבעיות הקשורות בשלילה, אלא רק לבדוק את דרכי השלילה הנבדלות לכל אחד מרכיבי צורת-הפועל. שלילה יכולה עקרונית לחול על כל פרט הכלול במבע, ומשפט נכון המחוייב בכל פרטיו ייהפך לשאינו בהכרח נכון אם אחד מפרטיו יישלל. למשל: אם המשפט *פָּל־הַשֶּׁמֶץ יִצְחַק לִי* (ברא' כא 6) אמת הוא, הרי אמיתות זו איננה עוד בהכרח תקפה אם יישלל אפילו רק אחד מפרטיו; אם הדיבור ייאמר לא על כל מי ששומע (את הדברים), או על כל מי שהשמיעה (של הדברים) לא חלה עליו, או על כל מי שמה שחל עליו (בעניין אותם הדברים) איננו שמיעה, או אם ייאמר על השומע (את הדברים) שהצחוק לא יחול בו, או שמה שיחול בו לא צחוק הוא, או אם ייאמר כי לא 'לִי' (כל' למדבר) יצחק הצוחק, בכל המקרים הללו ואף באחרים¹²⁰

118. כנטען לעיל §8 לא יהיה זה נכון להניח להתחברויות הצורניות (אף שאין להתעלם מהן) לטשטש את המבנה התחבירי (הש' גם הע' 27 והע' 103 לעיל).

119. הביטוי 'צמידות צורנית' מכון כאן לדרגות השונות של הצטרפות, החל בהישענות פרוסודית וכלה במיזוג מורפולוגי.

120. לא ניכנס כאן לשאלת הזמן והמודליות המשתמעים מצורת-הפועל. אין זה ברי לייחס לצורת-פועל 'יצחק' משמעות של לא-עבר, או בלעדיות של זמן או אספקט או מודליות כלשהם.

בטלה סברתו של המשפט כמו שהוא, ועם זאת כל אחד מן המקרים נבדל מזולתו.

אי אפשר לקבוע בפשטות כי שלילת הנקסוס היא שלילת המשפט ולהבדיל בינה לבין שלילת איבר כלשהו שתיחשב כשלילת פרט. איבר נשלל יוכל, על-ידי עצם שלילתו, להיעשות למרכז התוכן הנשואי (ה"vedette" או ה"פוקוס" של המשפט) אם לא היה כך ממילא, בין אם הדבר מתבטא בהסבה תחבירית מפורשת ומלאה ובין אם לאו.¹²¹ מושגים שליליים (כמו "לא-אדם") אינם עניין לכאן; גרירת השלילה והתקתה ממקומה ההגיוני שייכות לתחביר המיוחד לכל לשון ולאילווציו.¹²² כאן ענייננו רק בהבחנה בין דרכי השלילה של רכיבי הפועל השונים.

(א) שלילת הגוף נעשית בעברית בעזרת ציון הגוף על-ידי כינוי העצמאי: במשפט כמו: **לֹא-אַתֶּם שְׁלַחְתֶּם אֶתִּי הַנָּה (כִּי הָאֱלֹהִים)** (בר' מה 8) אין שלילה של העובדה כי המדובר בשליחה ולא בפעולה אחרת, אף אין שלילה של הנקסוס הטמון בצורת-הפועל, הקובע כי השליחה "אותי" אכן נעשתה במציאות. מתוך מה שכלול בפועל 'שְׁלַחְתֶּם' שולל רק הגוף, ושלילה זו מובעת ב'לֹא-אַתֶּם'. קיומו של ציון הגוף בתוך צורת-הפועל 'שְׁלַחְתֶּם' הריהו מאולץ מתוך המבנה המורפולוגי שאיננו מאפשר שליפת הכינוי מתוך צורת-פועל פניטית והותרת השארית ללא ציון גוף. במשפט **לֹא-אתם שלחתם אתי נכון לראות "משפט מבוקע" שהסבתו איננה שלמה; ר' משפטים מבוקעים.** הסבה תחבירית מלאה אשר הגוף הנשלל נעשה בה לנשוא תהא כמו לא אני הוא שטעיתי (ירוש' נידה, מצוטט ע"י בנדויד **לשון מקרא ול"ח ב' 740**). גם כאן נשאר הפועל הנוטה עם ציון הגוף שבתבנית היסוד מבלי שיחולו בו השינויים שהיו צריכים לכאורה להתחייב

121. על דרגות ההסבה התחבירית ר' **משפטים מבוקעים**. במשפט כמו לא ה' פעל כל-זאת (דב' לב 27) יש "רימטיזציה" של הגוף הפועל, ובמשפט כמו לא על הלחם לברו יחיה האדם (דב' ח 3) קורה אותו הדבר למשלים האדורביאלי. בלשון בעלת רגישות מבנית תחבירית ליחסי "תמה" ו"רימה" תרגום אידיומטי למשפטים כאלה יגרור הסבה תחבירית חלקית או מלאה של ה' ושל 'על הלחם' לנשוא המשפט (הש' תרגומם הסורי והחבשי של הפסוקים הנוכריים).

122. שני מחקרים קלאסיים בנושאים אלו הם יספרטן **שלילה**, ר' בייחוד פרק V ("Special and Nexal Negation") עמ' 42-55, וכן טובלר **לא כל הנוצץ**.

מן הגלגול התחבירי, בייחוד שיש בו שלילת אותו הגוף.¹²³ במשפט לא אני הוא שטעיתי מקויים התוכן הנשואי המדבר בטעייה, ומקויים הנקסוס הטמון הפועל אשר קובע כי אכן טעה הטועה. נשלל רק הגוף 'אני'.

(ב) שלילת תוכנו של הפועל ללא שלילת הגוף והנקסוס היא טענה שיש בה עירעור על בחירת הלקסימה הפעלית עם אישור של שאר פרטי ההנחה המובעת בפועל. שלילה כזאת של התוכן הלקסיקלי הטמון בצורה 'הִלְכְתִּי' יתפרש כרוצה לאמר: אכן אני הוא, ועשיתי את המעשה, אך מעשה זה לא הליכה הוא כפי שמישהו יכול לסבור או לטעון.¹²⁴ ביטוי כזה דורש בדרך כלל תיקון שיציין מה באמת היה המעשה שמדובר בו אם לא היה, למשל, הליכה. שלילת התוכן הלקסיקלי יכולה לפיכך להשתמע מתוך עצם העובדה שפועל נתון בהקשר אשר יש בו תיקון כזה: אם נאמר, למשל, לא יפסיק אלא יקצר (ברכות ג, ה) אפשר היה לחשוב על-יסוד מה שהובן מן הקונטקסט שעליו להפסיק (את התפילה), ובא המשפט המצוטט לתקן סברה אפשרית זו. אפשר שנוסף על ההקשר יש פה חשיבות להטעמה, אך ההטעמה האופיינית למשפטים כאלה איננה בדוקה דיה.¹²⁵

תבנית תחבירית המצביעה כנראה במפורש על שלילת המילוי הלקסיקלי בלבד של המסגרת הפעלית מתגלית במשפט כמו לא-מות תָּמְתוּן (בר' ג 4) אשר בא לתקן את הסברה אשר נאמרת לפניו (פְּנֵי-תָּמְתוּן) ואשר מוצאת את תיקונה בהמשך ("כי..."). הצורה 'תָּמְתוּן' לאחר שלילת תוכנה (המוות) היא חסרת היגיון, וקיומה איננו אלא תוצאת האילוץ המורפולוגי שאיננו מאפשר שמירת המסגרת המורפולוגית ללא היסוד הלקסיקלי שממלא

123. על תופעה זו בלשונות אחרות הש' טובלר לא כל הנוצץ 191; יספרסן דקדוק III 90 (§ 4.6₃); פולוצקי כתבים מקובצים 163-164; מחקרים באמהרית 14, 17-16. לעניין זה דומה גם כלל ההתאם של הפועל או הכינוי המוסב במשפט זיקה נשואי אל גוף הנשוא המדבר או הנוכח (במקום אל גוף הזוקק) דוגמת אנכי ה' אלהיך אשר הוצאתיך מארץ מצרים וגו' (במקום: אשר הוציאך); ר' ברוקלמן גרונדריס II 589-592.

124. סיבתה של סברה מוטעית יכולה להיות עניינית (ר' להלן) או מילולית ("לא יִדְרֶךְ אלא יִטְרַח").

125. לפחות לגבי תיקון מה שנראה כטעות מילולית (ר' הע' 124) אפשר שבהטעמה מיוחדת יש סימן לזיהוי היסוד הנשלל.

אותה. תבנית זו, אשר היא ספורדית בעברית, נמצאת בארמית בבליית ומתועדת לרוב בסורית; ר' מקור טאוטולוגי 50-51 (§13), 53 (15§), 55-56 (18§), 58-59 (21§), 68 (30§).

(ג) כנגד אלה, אם אמרה שרה לא צַחְקָתִי (בר' יח 15), היא לא באה לשלול בזה את העובדה כי בה המדובר, ואף לא את העובדה שהמדובר בעניין הנזכר הוא בצחוק, אלא את הקשר הפרדיקטיבי בינה לבין הצחוק. הניגוד ל"לא צחקתי" שבכאן איננו תיקון על-ידי פועל אחר, אלא על-ידי הטענה החיובית המנוגדת.

14. הבחינה השניה שבה יועמד הפועל היא הייחוד (עם איבר הייחוד בראש המשפט). גם כאן נמצא שייחוד הגוף שבפועל וייחוד התוכן הלקסיקלי של הפועל נבדלים זה מזה. ייחודו של הנקסוס קשה יותר, ויידון בהמשך.

(א) לשם ייחוד הגוף יועמד כינוי הגוף באקסטרסה-פוזיציה והמשפט שהפועל הנוטה במרכזו יהיה נשואו. ציון הגוף הטמון בפועל הוא הכינוי המוסב, אף שלמראית-עין אין כאן יותר מאשר התאם בין כינוי לפועל המכיל אותו הכינוי. ייחוד כזה — *ابتداءً* במשפט שיש בו פועל — יבוא בעיקר במקרים שבידוד הכינוי מתבקש מן ההקשר הבא לשנות את הנושא, לנגדו או להוסיפו או לתארו.¹²⁶ לכאורה יכול היה הפועל נטול הגוף ללבוש צורת נשוא שמני, אבל במידה שצורת-הפועל נשארת כזאת, החזרה על צורני הנטייה ומבנה הייחוד שהיא גוררת כפויים מכורח המורפולוגיה, שאין היא מקיימת צורת-פועל מובהקת אלא אם כן צורן הגוף טמון בה: *יַעֲבֹר-נָא אֲדָנִי לְפָנַי עֲבָדוּ, וְאֲנִי — אֶתְנַהֵלָה לְאִטִּי* (בר' לג 14); *הֵם קָנְאוּנִי בְּלֹא-אֵל... וְאֲנִי אֶקְנִיאֵם בְּלֹא-עֵם* (דב' לב 21); *הַלּוּיִנִי כּוֹר חֲטִים, וְאֲנִי אֲתַן לָךְ לְגֵרִן* (ב"מ ה, ט); *אֲתֵם דִּיבְרַתֶם וְאֲנַחְנוּ עֲשִׂינוּ*.

(ב) ייחוד התוכן הלקסיקלי יבוא לציין שהדיבור נאמר במה ששייך, או עד כמה שזה שייך, לתוכן הנתון (להוסיף על עניינים

126. התהליך ההיסטורי המצוי, אשר בו נשחק כוחה האקספרטיבי של קונסטרוקציה זו ואיבר הייחוד דבק בגוף הפועל, אין הוא עניין לכאן. תהליך זה קשור בטישטוש ההפסק שבין איבר הייחוד למה שאחריו 'אני' — הלכתי < 'אני הלכתי'. ועדיין תבנית הייחוד בעינה כל עוד לא נשחקו סימני הנטייה עצמם.

אחרים או להוציא עניינים אחרים). התוכן הלקסיקלי המופרש מן הפועל יכול להיות מוצג בראש כאיבר ייחוד בצורת המקור או שם-הפעולה; אותה הלקסימה תחזור שוב בצורת-הפועל שבגוף המשפט הנשואי בלשונות אשר, כמו העברית, אין בהן פועל-עזר "ממלא-מקום": (וַיִּשֶׁם אֶת-הַפְּנֵעַי לְמַס) וְהוֹרִישׁ לֹא-הוֹרִישוּ (שופ' א 28); ללקות — לוקה מכל מקום (בבלי כתו' מה ע"ב); אמנם להציג לא תציג (אולם אטיל עליך תפקיד נכבד מאד) (ת' בורנשטיין קופיקו שוטר תנועה 48). מבנה תחבירי זה נדון בפירוט במקור טאוטולוגי, ר' בייחוד שם 36-49, 59-67, ושם דוגמאות רבות משפות שמיות ואחרות. דוגמאות מלשון-חכמים מובאות אצל בנדויד לשון מקרא ולשון חכמים ב' 508-509.¹²⁷

(ג) לא קל לשער ייחוד הנקסוס של הפועל. ייחוד הלקסימה הפעלית מוליד ביטויים כמו לשמוע — שמעתי (אבל לא הבינותי), שפירושו (ואף מימושו בשפות שונות) מעין 'אשר לשמיעה — עשיתי (זאת);¹²⁸ טופיקליזציה שהנקסוס במרכזה יכולה להוליד ביטויים מעין 'זה שלא שמעתי (את הדבר) אין זו אשמתי'.¹²⁹ המעמד הסגנוני של מבעים כאלה אינו מחזור לי. מצד המבנה מבעים מסוג זה מתקרבים בעיקרון לביטויים שיש בהם פוקליזציה של התוכן הלקסיקלי, כזו אשר תידון בהמשך, § 15 (ב). ייחוד של הנקסוס לבדו במשפטי-אוגד מצוי בכמה לשונות שיש בהן אוגר שאפשר לעצם אותו למען הציגו באקסטרסה-פוזיציה,

127. להתלבטות סגנונית של ממש נקלע הנביא יחזקאל בניסיון דחוק למצוא תחליף לחזרה המחוייבת מתחביר זה: במקום לאמר כלשון המקרא (ר' מקור טאוטולוגי 66) וַשְׁמָעוּ אֶת-דְּבָרֵי יְהוָה לֹא יַעֲשׂוּם (מה שבעברית המאוחרת יותר יכול אולי להיאמר יהיו שומעים את דבריך אבל לעשות אינם עושים אותם) אומר הנביא וַשְׁמָעוּ אֶת-דְּבָרֵי יְהוָה לֹא יַעֲשׂוּ (יחז' לג 31), וסמוך לאחר מכן, כאשר כאילו הבחין שפיתרון זה אינו הולם, הוא אומר וַשְׁמָעוּ אֶת-דְּבָרֵי יְהוָה לֹא יַעֲשׂוּם אֵינָם אֹתָם (יחז' לג 32). צורת הבינוני עם השלילה ב'אֵינָם' מאפשרת כאן הקדמת הבינוני הפרדיקטיבי, אך ללא חזרה אין כאן הסבה תחבירית תקינה.

128. ר' לעיל, וכן מקור טאוטולוגי 36-38 (28).

129. ייחוד של הנקסוס בטהרתו קשה לתאר בהיעדר ביטוי לשוני מוחשי שמייצג אותו. על ייחוד של הנקסוס במשפטים קופולריים ר' בהמשך.

ואשר נֶחְנוּ ברגישות תחבירית לעניינים מסוג זה.¹³⁰ ביטוי תחבירי מובהק לייחוד זה בעברית לא ידוע לי.

15. בשם פוקליזציה (באנגלית 'focusing') יש שמכנים את הרימטיזציה במובן הרחב ביותר, היינו: הסבת איבר כלשהו להיות הגרעין ("noyau") של המשפט מן "הפרספקטיבה הפונקציונלית" (במובן מסויים היפוכה של טופיקליזציה). פוקליזציה באמצעות הסבה תחבירית מלאה תוליד "משפט מבוקע" ("cleft sentence") אשר בו הגרעין הנזכר נעשה בדרך פורמלית ושקופה לנשוא המשפט. הסבה שאיננה מושלמת תוליד "משפטים מבוקעים" מוסבים חלקית (ר' משפטים מבוקעים). פוקליזציה ללא הסבה תחבירית שקופה יכולה להיות מובעת בעזרת שינויים בסדר המלים או באמצעים פרוסודיים ועל-ידי הטעמה והנגנה אופייניים. במובן פחות מדויק אפשר לדבר על פוקליזציה כ"הדגשה", אשר כזאת חייבת להיות בניגוד למשהו. לשם הבהירות נעמיד את הפועל במבחן הפוקליזציה כשזו יש לה סימנים פורמליים ברורים ככל האפשר, כלומר כאשר הפוקליזציה של אחד ממרכיביו מובעת באמצעות הסבה תחבירית. התוצאה המובהקת של הסבה כזאת היא, כאמור, משפט מבוקע אשר בו האיבר שהוא "focused" או "mis en vedette" יהא הנשוא הפורמלי.¹³¹ כל איבר במשפט אפשר להציב במעמד זה, ומרכיבי הפועל בפוקליזציה אינם אלא מקרים פרטיים של הצבה כזאת. מה שיעלה מן הבחינה הנידונת כאן הרי זו העובדה שאין פוקליזציה של הגוף שבפועל כפוקליזציה של תוכנו הלקסיקלי, וכי הפוקליזציה של הנקסוס, עד כמה שאפשר לחשוב על שכמותה, תהא שונה משתיהן.

130. על מבני-משפט כאלה, בייחוד באמהרית ובאידיש ר' מקור טאוטולוגי §25, ושם §35. הש' למשל גם את המשפט הבא באידיש: זיין וואָלט ער בעדאַרפט זיין אַ סטודענט, נאָר איזן איז ער אַ דאַנטיסט (שלום עליכם).

131. על "המשפט המבוקע" והמונחים הקשורים בו ר' מקור טאוטולוגי והספרות הנזכרת שם. יש קרבה רבה בין הדימויים המושגיים שעומדים מאחורי המונחים 'focus' ו' vedette'. בחרנו לצורך הדיון הנוכחי לדבר במונחים של 'פוקוס' ו'פוקליזציה' בגלל הכוללנות הבלתי-מחייבת, באשר אלה מתאימים גם לדרכי הבעה פחות מפורשות, באמצעים של סדר האיברים, פרוסודיה, הטעמה וכד'.

(א) פוקליזציה של ציון הגוף הכלול בקומפלקס הפעלי תמצא את הבעתה המובהקת במשפט מבוקע אשר הגוף בו ב"vedette", היינו: במעמד הנשוא.¹³² הפועל [למשל 'חָטְאֲתִי'] יהיה כלול ב"glose" באדייקטיביזציה מורפולוגית ['חָטְאֲתִי'] או תחבירית ['אֲשֶׁר חָטְאֲתִי'].¹³³ במקרה האחרון יגרור הפועל עמו את ציון הגוף: אֲנִי-הוא הַמְדַבֵּר (יש' נב 6); אֲנִי-הוא אֲשֶׁר-חָטְאֲתִי (דהי"א כא 17), אני הוא שעליתי (סנה' יא ע"א), הוא הוא שדיהה (ירוש' נידה, ר' בנדויד 740); זה אני שהלכתי. ובהסבה לא-מושלמת: וְאֵתָהּ הוּא נָקָה תִּנְקָה? (יר' מט 12); הִנֵּה אֲנִי חָטְאֲתִי (ש"ב כד 17), זה אני הלכתי (ר' משפטים מבוקעים).¹³⁴

(ב) הפוקליזציה של הלקסימה הפעלית נדונה דייה במקור טאוטולוגי 50-60, 67-68; שם קרוי מבנה זה "טיפוס ב" של המקור הטאוטולוגי. לא כִּי-קָנּוּ אֶקְנָה מְאוֹתָךְ בְּמִחִיר (ש"ב כד 24) אמר דוד כנגד דברי ארונה שרצה לתת לדוד את הגורן חנינם איך כסף. החזרה על הלקסימה בפועל הפיניטי מאולצת עקב אי-היכולת לקיים פועל פיניטי ללא הלקסימה הממלאה את מסגרתו המורפולוגית בהיעדר פועל "ממלא-מקום". נטל ההבחנה בעברית בין מבנה זה לטיפוסו המבנים האחרים של חזרת פועל עם מקור חייב היה להיות על ההקשר וההטעמה, כנגד זה, אמצעים תחביריים מובהקים, על-ידי יצירת משפט מבוקע עם שם-הפעולה ב"vedette", משמשים להבחנה זו בארמית: בארמית בבליית ייאמר מיקדם הוא דקדמי, ר"ל כי רק להקדים הם מקדימים, ולא יותר

132. ר' בנדויד לשון מקרא ולשון חכמים ב' §802 תרמג, ושם יש לתקן 'אני נשוא (במקום 'אני נושא). חבל לקלקל את ניתוחו הבהיר של בנדויד בגלל ה"פאראדוקס [אשר] נובע... ממנהגו לכנות 'נשוא' את הפועל שבמשפט, או מה שדומה בתפקידו לפועל, או מה שיכול לשמש תחליף לפועל" (בנדויד שם 803). לכל העניין הש' שם 703, 735, 739.

133. ניתוח רגיש יכיר בסטטוס הנומינלי של הפועל במקרים של הסבה תחבירית לא-מושלמת (ר' משפטים מבוקעים, וכן בנדויד לשון מקרא ולשון חכמים ב' §739 תקנו, טור ימני) ואף במקרים של "transposition implicite" של הפועל [אתה אמרת]. על אדייקטיביזציה של הפועל וידועו לצורך הסבתו למעמד של נושא (أَيْتَاء), או ליתר דיוק לצורך הסבת פועלו למעמד של נושא (أَخْبَار), מדבר אלמברד בפרק שמנוסח בצורה מבריקה ותמציתית (מברד מקתצב III 89-90).

134. הש' את ה' λέγεις ס' המפורסם מן הברית החדשה (מתיא כז 11, מרקוס טו 2, לוקא כג 3) שמהקשרו וממקבילו (יוחנן יח 34) מתבאר מובנו.

מכך [יש להם (בירושה) רק זכות קדימה, אבל לא בלעדיות]. ובסורית מדמך (ה)ו דמכא בא לציין כי לישון זה מה שהיא עושה (ולא מתה היא). הטאוטולוגיה היא שוב מתוך אילוץ תחבירי פורמלי כמבואר לעיל. דוגמאות ארמיות מרובות מובאות במקור טאוטולוגי שם, ועמהן הערות אחרות לעניין.

(ג) הדגשת הנקסוס המביעה ניגוד לשלילתו מובעת שוב בעברית המקראית על-ידי פרונומסיה עם המקור. בצורות השלילה אפשר להבחין בין ייחוד הלקסימה הפעלית (הַמַּת נְמִיתך שניגודו הַמַּת — לא נְמִיתך) לבין פוקליזציה שלה (מות תְּמוּתוֹן שניגודו לא מות תְּמוּתוֹן) לבין הדגשת הנקסוס (יֵצֵא תֵצֵא שהיפוכו לא תֵצֵא). הדגשת הנקסוס בניגוד לשלילתו תוכל להיכלל בתחום מה שמכונה פוקליזציה במובנו הרחב של מושג זה. בעברית המדוברת מבוטאת אותה ההטעמה בעזרת 'כן' (כן תצא, אני כן יודע), ובאנגלית בעזרת פועל-העזר do (he did go, I do know).

לסיכום ניתן לאמר כי ביטויי הפוקליזציה יכולים לחול על הגוף שבפועל, או על הלקסימה שבפועל, או (אם נסכים להשתמש במושג זה במובן רחב ריו) על הנקסוס. פוקליזציה של 'הפועל' סתם, שהוא גרעין המשפט, קשה למצוא בה תוכן ממשי.

16. נומינליזציה היא נושא מורכב אשר נדון הרבה בספרות הבלשנית, ואשר בעשורים האחרונים במיוחד הייתה לו עדנה. את הדיון בנושא הזה מאפיין, אולי עוד יותר מאשר את המחקר של ענייני לשון אחרים, "הניתוק המרגיז של הרציפות הביבליוגרפית"¹³⁵. כאן נשתדל להציג בקיצור ככל האפשר אך ורק את מה שנחוץ כדי להראות שאין נומינליזציה של הפועל סתם,

135. מעט מן הספרות של הדורות הקודמים נזכר ב**נומינליזציה באמהרית והררי** 170-172 (משהו על הגישה לעניין זה בדקדוק הערבי נרמז גם לעיל בהע' 133). ר' במיוחד פולוצקי **טראנספוזיציות** 2-6. ספרות מאת טינייר וחומסקי ומאת ההולכים בעקבותיו של כל אחד מהם וספרות נוספת עד לשנות ה-80 נזכרת לרוב אצל הרינגר-שטרקר-וימר **תחביר**. מוצא אני לנחוץ להזכיר עוד במיוחד את חיבורו של פורציג **האבסטרקטים** מ-1930, ומן הספרות הטרנספורמציונליסטית את מאמרו של וונדרליך **הצגת הנומינליזציות**; בעברית נדון הנושא בפרוט בדיסרטציה של ברמן **השמות הפעליים** ברוח האסכולה החומסקיאנית.

אלא נומינליזציות של רכיביו, אשר למרות הקרבה ואף החפיפה הצורנית החלקית, נבדלות בבירור במשמעותן ובתפקודן התחבירי. 'נומינליזציה' כפי שנידונה כאן מכוונת לטראנסלציה $A, O \gg I$ תחבירית או מורפולוגית ללא הבחנה.

(א) נומינליזציה שגרעינה הגוף שבפועל מוצאת את מימושה המורפולוגי בצורת הבינוני או דומיו (התארים הפרטיציפיאליים). הבינוני איננו אלא הצורה המובהקת ביותר של שם-התואר הגזור מן הפועל, תולדת אדייקטיביזציה של הפועל. גם צורת-הבינוני (או התואר בכלל) מעצם טבעה מכילה את היסוד הפרונומינלי ואת התוכן הלקסיקלי, וההבדל בין בינוני לצורה פניטית הוא זה שבפועל קיים יחס פרדיקטיבי בין הגוף לאטריבוט, ואילו בבינוני הגזור ממנו, כבכל תואר, מומר יחס זה ביחס לוואי, כשהגוף הוא הגרעין והאטריבוט לוואי לו.¹³⁶ במקביל לאדייקטיביזציה המורפולוגית קיימת גם האדייקטיביזציה התחבירית, שתולדתה משפט-התואר ("משפט זיקה") לצורותיו. מצד המעמד התחבירי שווים הביטויים: הַהוֹלְכִים, הֶהְלַכּוּ, אֲשֶׁר הֶלְכוּ, שֶׁהָלְכוּ (וכן מי שהלך, זה שהלך). שמא מותר להעז ולומר כי ככל שהתחביר יותר משוכלל כן יתקרבו יותר הנגזרים התחביריים לנגזרים המורפולוגיים בהתנהגותם ובתכונותיהם.¹³⁷

(ב) (ג) ההבחנה בין הַעֲצָמָה שגרעינה התוכן הלקסיקלי של הנשוא (ה'אטריבוט') לבין ההעצמה שגרעינה הנקסוס (ה'אובייקטיב' של המשפט) דורשת לפעמים מאמץ, מאחר שאין דיפרנציאציה פורמלית עקיבה בין כל הביטויים המועצמים המבטאים את הסוגים השונים. עם זאת שונים הם שני סוגי העצמה אלו בערכם ובתפקידם, בגלגוליהם, בהצרכותיהם ובהצטרפויותיהם, וגם בחלק ממימושיהם. העצמת ה'אטריבוט' שבפועל באה לידי ביטוי מוחשי בלשונות שיש בהן מושא פנימי החוזר בצורה מועצמת על התוכן הלקסיקלי הפעלי עצמו.¹³⁸ על-פי

136. ר' נומינליזציה באמהרית והררי 170-183.

137. התקרבות כזאת במידה רבה מן הרגיל קיימת, למשל, באמהרית; ר' נומינליזציה באמהרית והררי.

138. הדבר אמור ב"effizierete innere abstrakte Objekte", להבדיל ממושאים קונקרטיים ומ"affizierete Objekte". על המונחים הללו ועל ההבחנות שהם מציינים ר' רקנדורף פראנומסיה פרק X, בייחוד עמ' 120.

השיטה המוצעת בזאת אין, למשל, תועלת בראיית שמות-הפעולה כנגזרים מיסודם של משפטים מבלי לקבוע בדיוק איזה פרט במשפט היסוד הוא גרעין הביטוי המועצם. גם לצורך זה 'פועל' איננו פרט, או יחידה, כי אם קומפלקס. רצוי מאוד שלא להגזים בחיפוש אחר הבדלים עמוקים בין הקומפלקס הפרדיקטיבי 'פועל' (שאפשר לראות בו גוף + נקסוס + אטריבוט) לבין מבנים פרדיקטיביים שיש בהם צירוף תחבירי של רכיבים מקבילים. כנאמר לעיל, זה מכבר הורגש כי בין צורת-פועל לבין מקביליה האנליטיים יש ביסודו שלדבר הבדלים שבדרגה. בין 'יפית' ל'אָתָּ יָפָה', בין 'חֲטָאתֶם' ל'אָתֶם חוֹטְאִים', 'נִרְדַּמְנוּ' ל'אֲנַחְנוּ רְדוּמִים/נִרְדָּמִים', בין 'הִלְכָתִי' ל'אֲנִי הוֹלֵךְ' יש הקבלה מבנית. בכל מקרה צריך להבחין בין הנקסוס לבין האטריבוט, וכן בין העצמת הנקסוס להעצמת האטריבוט. (ב) 'היופי שיש בך' (וג) 'היותך יפה' אינם היינו הך גם אם בביטוי 'יִפְיֶךָ' מנוטרלת הבחנה זו. (ב) 'הַחֲטָאת' (או הַחֲטָאָה) אשר חֲטָאתֶם', או 'חֲטָאתְכֶם אֲשֶׁר חֲטָאתֶם' (דב' ט 18) (וג) 'היותכם חוטאים' (או 'העובדה שחטאתם') דברים שונים הם, גם אם בצורה 'חֲטָאתְכֶם' כשלעצמה אין ההבחנה ניכרת. בדברים חֲטָאתִי אוֹדֵי עָף (תהל' לב 5) מתוודה המדבר על עובדת היותו חוטא, אבל אותם הדברים יכלו להתפרש 'אודיעך מה חטאתי' לו היה בהמשכם תוכן דבר החטאת. ההבחנה בין העצמת הנקסוס להעצמת האטריבוט תבוא לידי ביטוי בצורות שמניות אחרות, בתחליפיהן התחביריים ובסביבתן התחבירית השונה. מִשְׁנָאָתוֹ אוֹתֶם הוֹצִיאָם לְהַמִּיתָם בַּמִּדְבָּר (דב' ט 28) זו דוגמה להעצמה מורפולוגית של הנקסוס: 'מהיותו שונא להם', 'בגלל העובדה שהוא שונא אותם'; ואילו גְדוּלָּה הַשְּׁנָאָה אֲשֶׁר שְׁנָאָה (ש"ב יג 15) — כאן 'הַשְּׁנָאָה' היא העצמת האטריבוט הטמון בפועל, שטבעי בעברית מעמדה כמושא פנימי, כפי שכבר בואר לעיל.

ההעצמות המורפולוגיות הקשורות בפועל בעברית החדשה נדונו בהרחבה בחיבורה של ברמן השמות הפעילים.¹³⁹ בעקבות

139. הסקירה הכלולה בחיבור זה (§ 11.1, עמ' 317-323) על הדיונים התיאורטיים בבעיות הנומינליזציה בבלשנות הטרנספורמטיבית ובסובב אותה בשנים 1960-1972 תוכל לחסוך לנו הפנייה במישרין לדיונים מייגעים אשר רבים בהם האיתור והחזרות.

מחקרים קודמים שנעשו ברוח דומה, שם־הפעולה מתפרש שם (עמ' 314) בשלושה אופנים שונים: במשפט הליכת דן הרגיזה את חבריו הביטוי הליכת דן יהיה לפי הנסיבות (1) העובדה שדן הלך, (2) הפעולה שביצע דן בהליכתו, או (3) האופן שהלך בו דן. אין כאן לאמיתו של דבר אלא שני דרכי פירוש:¹⁴⁰ (1) הלך בהעצמה שגרעינה הנקסוס — העובדה שהוא הלך, (זה) שהוא הלך; (2) הלך בהעצמה שגרעינה האטריבוט — ההליכה שהוא הלך, אופן הילוכו וכד'. 'הליכתו' היא צורה אשר בה מנוטרל ההבדל הנזכר. במשפט התקדמותך בלימודים שימחה אותי מאוד נוכל אפוא להבחין בין שתי משמעויות של 'התקדמותך': (1) העובדה שהתקדמת, (זה) שהתקדמת, היותך מתקדם וכד' (העצמת הנקסוס של 'התקדמת'); (2) ההתקדמות שהתקדמת, האופן, הקצב, המידה, הנושאים וכד' של התקדמותך (העצמת התוכן הלקסיקלי של 'התקדמת'). הסוג השני מבין אלה הוא הזהה למושא הפנימי (המופשט), ומושא פנימי כזה מתאים לפיכך להיות שם שעליו יישענו תיאורי הפעולה. ההבדלים בין מושא פראונומסטי שהוא "פנימי" ו"מופשט" לבין מושא קונקרטי ידועים זה מכבר. הבחנה אחרת חשובה לא פחות שנוכרה לעיל (הע' 138) לגבי היחס של פועל למושאו הפראונומסטי ראויה לתשומת לב גם במה שקשור להעצמה.

בהעצמות התחביריות של הפועל (לשיטתו של טינייר טראנסלציות $I \gg O$) ההבחנה בין העצמת הנקסוס להעצמת הלקסימה הפעלית ברורה הרבה יותר: בוואריאציות על הפסוק הנזכר לעיל חָטְאֵתִי אֹדִיעַךָ תהיה שקופה לגמרי בלשון המקרא ההבחנה בין אודיעך כי חטאתי (העצמת הנקסוס) לאודיעך אַתְּ (חָטְאֵתִי) אֲשֶׁר חָטְאֵתִי (העצמת הלקסימה).¹⁴¹ בהעצמה

140. "הפעולה שביצע דן בהליכתו" הרי זה ניסוח חסר מובן.

141. יש משפטי־מושא עם (את) אשר שקרוב לחשבם ל"קוניונקציונליים" ולשווים בערכם למשפטי כי (גוניוס־קאוטש דקדוק 491-492 § 157c, ברוקלמן גרונדריס II 614 § 406c, ק'ניג תחביר 554 § 384e, ז'ואן דקדוק § 480 157c. אייולד העיר על אלה: אֲשֶׁר nicht: "Man kann sagen in solchen Fällen sei אֲשֶׁר" sowohl ὅτι (was vielmehr כִּי ist) als ὡς "הש' אַתְּהָ יְדַעְתָּ אֶת־עַבְדְּתִי אֲשֶׁר עַבְדְּתִי... אַתְּהָ יְדַעְתָּ אֶת אֲשֶׁר עַבְדְּתִי וְאֵת אֲשֶׁר־הָיָה מִקִּנְיָ אֹתִי (בר' ל 29.26). קרוב לפרש דברים אלה כהעצמות של התוכן הלכטיקלי, לאמור "את העבודה אשר עבדתך, איך עבדתך, וכיצד היה מקנך אתי".

באמצעות כִּי, או באמצעות שֶׁ- ללא זוקק, היסוד הנקסאלי של הפועל, ולא כל יסוד אחר, הוא שמוסב להיות גרעין הביטוי המועצם.¹⁴²

לסיכום, נמצא כי אין לדבר על העצמת הפועל סתם. מה שיכול להיעשות לגרעין הביטוי השמני הגזור מפועל הוא אחד מרכיבי הצורה הפעלית ולעולם לא הפועל כקומפלקס.

17. המשלימים האדורביאליים אין להם קיום ללא ביטוי פרדיקטיבי או גלגוליו.¹⁴³ לפי תורת ה־"ranks" של יספרסן נאמר כי הביטוי האדורביאלי הוא במהותו "tertiary", כל עוד לא הומר מעמדו (יספרסן פילוסופיה 96-98). במשפט העצמאי הוא תולה עצמו לכאורה בפרדיקציה בתור שכזאת (אף אפשר היה לכנותו "subnex", יספרסן שם 97 הע'), אולם למרות זאת המשלימים האדורביאליים נאמרים בפורש לגבי איבר זה או אחר של הצירוף הפרדיקטיבי, וללא ייחוסם אל האיבר המתאים לא יהיה תיאורם ראוי. למרכיבי הפועל יש, כפי שנראה, מידה מסויימת של אוטונומיה גם לעניין זה.

(א) המשלימים האדורביאליים אשר חלים על הגוף אשר בפועל הריהם "תיאורי המצב". תיאור מצב יכול שיחול על גוף או על שם של actant כלשהו, וציון הגוף שבפועל הוא אחד הגופים השותפים במשפט. בדקדוק הערבי קרוי הגוף אשר תיאור המצב חל עליו ذُو الْحَال או صَاحِبُ الْحَال "בעל המצב". בדברי נעמי אָנִי מְלֵאָה הַלְכְתִּי וְרִיקָם הַשִּׁיבְנִי ה' (רות א 21) תיאור המצב 'מְלֵאָה' בחלק הראשון נאמר לגבי גוף הנושא שבפועל 'הלכתי'; 'ריקם' בחלק השני נאמר על גוף המושא שבפועל 'השיבני'. וְהֵלְכוּ אֵלַיךְ שְׂחוּחַם (יש' ס 14) — תיאור המצב נאמר על גוף הנושא; וְאֹלֶךְ אֶתְכֶם קוֹמְמִיּוֹת (ויק' כו 13) — תיאור המצב נאמר על המושא. לא היו למדין תורה אלא מעומד... והיו למדין תורה מיושב (מגילה כא ע"א) — 'מעומד', 'מיושב' נאמר על גוף הנושא שבפועל (במצב זה או זה יהיו הלומדים).

142. 'אשר' הרלטיבי, המכיל את זוקקו בתוכו, אין דיי בצורתו שלו עצמו לקבוע את מהות המבנה. בביטויים כמו "זה ש-" או "העובדה ש-" יש העצמה של הנקסוס שבפועל במידה שהכינוי או השם שקודם ל"ש-" איננו זוקקו.

143. על תואר כגלגולו של ביטוי פרדיקטיבי ר' נומינליזציה באמהרית וחררי 171.

ראויה היתה לדוד בת שבע בת אליעם אלא שאכלה פגה (סנהד' קז ע"א) — 'פגה' נאמר על גוף המושא (כשהיא פגה). בערבית ימצא גם גיבוב תיאורי-מצב שיבואו במשפט אחד וכל אחד מהם ייאמר על גוף אחר, כמו בבית-השיר המפורסם (8) מן המעלקה של עמר בן כתום: **وَإِنَّا سَوْفَ نَدْرِكُنَا الْمَنَايَا مَعْدَرَةً لَنَا وَمَعْدَرِيْنَا** "ואכן תשיגנו יד הגורל [כשהיא] יעודה לנו [אנחנו] יעודים [לה]". תיאורי המצב נאמרים בכל מקרה על גוף כלשהו שהוא "בעל המצב"; המעמד האדוורביאלי איננו עושה את תיאור המצב לאיבר הקשור אל הפועל בכליותו.

(ב)ג) התיאורים האדוורביאליים הנאמרים על הלקסימה הפעלית והתיאורים הנאמרים על הנקסוס מתאימים בעיקרון להבחנה המקיפה אשר יש שעושים בדקדוק הרוסי בין תארי-פועל קוואליטטיביים (**качественные наречия**) לתארי-פועל נסיבתיים (**обстоятельственные наречия**).¹⁴⁴ הראשונים יכולים בדרך כלל להיות מובעים כתארים למושא פנימי: **נִיף ה' בָּעַם מִפֶּה רַבָּה מְאֹד, וּמְשֹׁשׁ חָתָן עַל פְּלֵה יְשִׁישׁ עֲלֵיךְ (ישיש כחתן), קְבוּרַת חָמוֹר יִקְבֵּר, יַעֲשֶׂנוּ הַמֶּלֶךְ עֶשֶׂר גְּדוֹל (הש' רבת תעשרנה), נִיחָרד יִצְחָק חֲרָדָה גְּדֹלָה עַד-מְאֹד הַשׁ נִיחָרד לְבוּ מְאֹד,** מתפלל תפלה קצרה (מקצר בתפלתו). אפשר שהיה ראוי לצרף את המושאים לאותו הסוג, אך כדי לא לסבך את הפשוט נניח לזה בדיון הנוכחי.

את התיאורים הקשורים בנקסוס יביעו תארי-הפועל ה"נסיבתיים" (תיאורי זמן, מקום, סיבה, תכלית, ניגוד, השוואה וכד') שכל ענינם בנקסוס בלבד ואינם יכולים מעצם הגדרתם שיהיו להם "בעלים" שבמעמדם הם שמניים (כמו גוף או אטריבוט שבפועל). לקטיגוריה זו סביר לשייך גם את מה שקרוי "אדוורבים של המשפט". האדוורבים ה"נסיבתיים" מנועים בעיקרון מן ההידבקות למושא פנימי, באשר זה האחרון איננו אלא מימוש מוחשי של הלקסימה הפעלית העירומה.

18. מטרתו של חיבור זה הייתה ללמד כי יש השלכות תחביריות ממשיות למעמדו המוכר של הפועל כגרעין המשפט, ולעובדה כי הוא במבנהו קומפלקס פרדיקטיבי המורכב (לפחות) מגוף,

144. ר' אחמנובה-מיכאליאן שיטות בתחביר 127 הע' 71.

אטריבוט ונקסוס. במבנים התחביריים השונים יש להביא במניין את היסודות הללו המרכיבים את הפועל, ולא את הקומפלקס כולו כאילו היה יחידה תחבירית, וודאי שאין לראות בפועל, אשר הוא גרעין המשפט ותמציתו, חלק-משפט בסיסי. ההדבקה וההתמזגות המורפולוגית של הרכיבים הנבדלים מטילות על תחביר הפועל אילוצים מובנים, אך ראוי שלא להניח לאלה לטשטש את המבנים התחביריים.

כמו שהפועל הוא קומפלקס פרדיקטיבי, כך שם-התואר הוא קומפלקס אטריבוטיבי (לוואי) אשר מכיל את (א) הגוף, (ב) הלקסימה המציינת את התכונה וכד' (וג) הקשר האטריבוטיבי (ה"junction") שביניהם.

ביבליוגרפיה

אבֶּלָר דיאלקטיקה

Petrus Abaelardus, *Dialectica*, ed. L.M. De Rijk (Assen 1970)

אבן ג'נאח אללמע

אבו אלוליד מרוואן אבן גנאח, כתאב אללמע והו אלגז אלאל מן כתאב אללתניקה *Le livre des parterres fleuris*. Grammaire hébraïque en arabe d'Abou'l-Walid Merwân ibn Djanâh, publiée par Joseph Derenbourg (Paris 1886)

אבן פארס אלצאחבי

ابن فارس (أبو الحسين أحمد)، الصّاحبيّ في فقه اللغة وسنن العرب في كلامها •

تحقيق مصطفى الشّومي (بيروت 1963/1382)

אוקם סיכום

Gulielmi Occhami *Summa Totius Logicae* (Oxford 1675)

אורנן ייחוד

עוזי אורנן, "פרקי ייחוד", מעלות ו' א-ב (כ"ה-כ"ו) (תשכ"ח — 1967) = 59-46
עוזי אורנן, תחביר העברית החדשה א': המשפט הפשוט (ירושלים תשכ"ח) = 101-114, ²(תשכ"ט) = 102-116 [בכותרת: המשפט הפשוט]
³(תשל"ג) = 106-120, ⁴(תשל"ט) = 138-166. [מצוטט על-פי מהד' תשל"ט].

אחמנובה-מיכאליאן שיטות בתחביר

Olga Akhmanova-Galina Mikael'an, *The Theory of Syntax in Modern Linguistics* (= *Janua Linguarum*, series minor 68) (The Hague-Paris 1969)

איוולד דקדוק עברי

(G.) H. (A.) Ewald, *Ausführliches Lehrbuch der Hebräischen Sprache des Alten Bundes*⁸ (Göttingen 1870)

אמוניוס פירוש הרמנ'

Ammonius in Aristotelis *De Interpretatione Commentarius*, ed. Adolf Busse
(Berlin 1897)

אנבארי אנצאף

كتاب الانصاف في مسائل الخلاف بين النحويين البصريين والكوفيين صنعة

أبي البركات عبد الرحمن بن أبي سعيد الأنباري
Die grammatischen Streitfragen der Basrer und Kufer, hrsg. v. Gotthold Weil
(Leiden 1913)

אריסטו הרמנ'

Περὶ ἑρμηνείας

אריסטו מטפסיקה

אריסטו פואטיקה

אריסטו פיסיקה

באלי בלשנות

Charles Bally, *Linguistique générale et linguistique française*⁴ (Berne 1965)
[1932]

בואתיוס סילוגיסם

Manlius Severinus Boetius, *De syllogismo categorico libri duo*, *Patrologia Latina*
ed. J.-P. Migne LXIV (Paris 1891) 793–892

בואתיוס פירוש הרמנ' הארוך

Manlius Severinus Boetius, In librum Aristotelis de interpretatione editio secunda,
seu majora commentaria, *Patrologia Latina* ed. J.-P. Migne LXIV (Paris 1891)
393–640

בואתיוס פירוש הרמנ' הקצר

Manlius Severinus Boetius, In librum Aristotelis de interpretatione editio prima,
seu minora commentaria, *Patrologia Latina* ed. J.-P. Migne LXIV (Paris 1891)
293–392

בויסנס מעמד המלה

Éric Buysens, "Le statut fonctionnel du mot", *Bulletin de la Classe des lettres et
des sciences morales et politiques, Académie royale de Belgique*, LXVI (1980)
6–9, pp. 245–262

בולינג'ר היבטים

Dweight Bolinger, *Aspects of Language* (New York &c. 1968)

בוקסטורף אוצר דקדוקי

Johannis Buxtorfi *Thesaurus Grammaticus Linguae Sanctae Hebraeae*⁴ (Basilea
1629) [1609]

ביסטון היה

A.F.L. Beeston, "Reflections on Verbs to be", *Journal of Semitic Studies* XXIX
(1984) 7–13

בך מבוא

Emmon Bach, *An Introduction to Transformational Grammars* (New York &c. 1964)

בך פועל ישות ופועל הוויה

Emmon Bach, "Have and be in English Syntax", *Language* XLIII (1967) 462-485

בכר המינוח

Wilhelm Bacher, *Die grammatische Terminologie des Jehûdâ b. Dâwîd (Abu Zakarjâ Jahjâ ibn Dâud) Hajjûg* (Wien 1882) = *Sitzungsberichte der kaiserlichen Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Classe C* (1882) II 1103-1154

בלוך וטרייגר

Bernard Bloch & George L. Trager, *Outline of Linguistic Analysis* (Baltimore, Md. 1942)

בלומפילד לשון

Leonard Bloomfield, *Language* (New York 1933)

בנבנישת אנטונים וכינוי

É. Benveniste, "L'antonyme et le pronom en français moderne", *Bulletin de la Société de linguistique de Paris* LX (1965) fasc. 1, 71-87, ap. Émile Benveniste *Problèmes de linguistique générale* II (Éditions Gallimard 1974) 197-214

בנבנישת הגוף בפועל

É. Benveniste, "Structure des relations de personne dans le verbe", *Bulletin de la Société de linguistique de Paris* XLIII (1946) fasc. 1 ap. Émile Benveniste *Problèmes de linguistique générale* [I] (Édition Gallimard 1966) 225-236

בנבנישת הוויה וישות

É. Benveniste, "«Être» et «avoir» dans leurs fonctions linguistiques", *Bulletin de la Société de linguistique de Paris* LV (1960) 113-134, ap. Émile Benveniste *Problèmes de linguistique générale* [I] (Éditions Gallimard 1966) 187-207

בנבנישת המשפט השמני

É. Benveniste, "La phrase nominale", *Bulletin de la Société de linguistique de Paris* XLVI (1950), fasc. 1, 19-36, ap. Émile Benveniste *Problèmes de linguistique générale* [I] (Éditions Gallimard 1966) 151-167

בנדויד לשון מקרא ולשון חכמים

אבא בנדויד, לשון מקרא ולשון חכמים ב' (תל-אביב תשל"א-1971)

בקר אורגניסם

Karl Ferdinand Becker, *Organism der Sprache*² (Frankfurt am Main 1841)

ברגמן מבוא

שמואל הוגו ברגמן, מבוא לתורת-ההיגיון (ירושלים תשי"ג)

ברו'נדל חלקי הדיבור

Viggo Brøndal, *Les parties du discours-partes orationis: Études sur les catégories linguistiques* (Copenhague 1948)

ברוקלמן גרונדריס

Carl Brockelmann, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der semitischen Sprachen II* (Berlin 1913)

ברוקלמן תחביר עברי

Carl Brockelmann, *Hebräische Syntax* (Neukirchen 1956)

ברטוצ'י תחביר בטבלאות

Don Giuseppe Bertocci, *La sintassi latina esposta in tavole sinottiche*² (Prato 1873)

ברי ויתור על התצורה

N. Barri, "Giving Up Word Formation in Structural Linguistics", *Folia Linguistica XI* 1/2 (1977) 13-38

ברי תמה ורימה

N. Barri, "Theme and Rheme as Immediate Constituents", *Folia Linguistica XII* 3/4 (1978) 253-265

ברמן השמות הפעליים

רות (אהרונוסון) ברמן, השמות הפעליים בעברית החדשה. חיבור לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה, הוגש לסינט האוניברסיטה העברית (ירושלים 1973).

גבלניץ הבלשנות

Georg von der Gabelentz, *Die Sprachwissenschaft, ihre Aufgaben, Methoden und bisherigen Ergebnisse*. 2. Aufl. hrsg. von Albrecht Graf von der Schulenburg (Leipzig 1901)

גבעון נושא כינוי והתאם

Talmy Givón, "Topic, Pronoun, and Grammatical Agreement", *Subject and Topic* ed. Charles N. Li (New York-London 1976) 151-188

גזניוס-קאוטש דקדוק

Gesenius' Hebrew Grammar as edited and enlarged by E. Kautzsch. Second English edition... by A.E. Cowley (Oxford 1910)

גליניץ תולדות

Hans Glinz, *Geschichte und Kritik der Lehre von der Satzgliedern in der deutschen Grammatik* (Bern 1947)

גרביס דקדוק

Maurice Grevisse, *Le bon usage. Grammaire française avec des remarques sur la langue française d'aujourd'hui*⁸ (Gembloux 1964)

גרונטפסט שפינוזה כבלשן

Jacob Gruntfest, "Spinoza as a Linguist", *Israel Oriental Studies IX* (1979) 103-128

דבלמש מקנה אברם

אברהם דבלמש, ספר דקדוק... קרא שמו מק"נה אבר"ם (*Peculum Abrae*) (וויניציה רפ"ג-1523).

דוראן מעשה אפד

ספר מעשה אפד מכיל כל חלקי דקדוק לשון עברי עפ"י ההגיון, חברו ר' יצחק בן משה המכונה פריפוט דוראן הלוי בשנת קס"ג [1403], יצא לאור על-ידי י"ט פריערדלענדער ויעקב הכהן (ווין תרכ"ה) *Maase Efod... von Profiat Duran* (hrsg. Jonathan Fricdlaänder und Jakob Kohn (Wien 1865)

ד"יבואה ואח' מילון

Dictionnaire de linguistique par Jean Dubois, Mathée Giacomo, Louis Guespin, Christiane Marcellesi, Jean-Baptiste Marcellesi, Jean-Pierre Mevel (Paris, Larousse, 1973)

דקדוקי הטעמים

דקדוקי הטעמים לרבי אהרן בן משה בן אשר, הו"ל י' בער וה"ל שטראַק (ליפסיא תרל"ט-1879).

דקדוק פור-רואיאל

[Antoine Arnauld & Claude Lancelot,] *Grammaire générale et raisonnée* (Paris 1660)

דרייבר קסוס פנרנס

S.R. Driver, *A Treatise on the Use of the Tenses in Hebrew and some other syntactical questions* (Oxford ²1881, ³1892), Appendix V 1: The Casus Pendens ²290-299, ³264-274

הרטון נימוקים

Richard A. Hudson, *Arguments for a Non-transformational Grammar* (Chicago 1976)

הורג' משפט שמני

Carleton T. Hodge, "The Nominal Sentence in Semitic", *Afroasiatic Linguistics* 2/4 (1975) = II 69-75

הויפל מילון

Carl Heupel, *Linguistisches Wörterbuch* (München 1978)

הומבולדט שו"י המבנה

Wilhelm von Humboldt, *Über die Verschiedenheit des menschlichen Sprachbaues und ihren Einfluß auf die geistige Entwicklung des Menschengeschlechts* (Berlin 1836) [בשם זה הופיע בנפרד כרך המבוא לחיבורו של הומבולדט *Über die Kawi-Sprache* הן בשלמותו (בדפים ממוספרים בספרות רומיות) והן מקוצר בתחילתו (בדפים ממוספרים בספרות ערביות)]

היזוה סיסטם

K.W.L. Heyse, *System der Sprachwissenschaft* hrsg. v.H. Steinthal (Berlin 1856)

הילמסלב עקרונות

Louis Hjelmslev, *Principes de grammaire générale* (=Det Kongelige Danske Videnskabernes Selskab. Historisk-filologiske Meddelelser XVI, 1) (København 1928)

הילמסלב פועל ומשפט שמני

Louis Hjelmslev, "Le verbe et la phrase nominale", *Mélanges de philologie, de*

littérature et d'histoire anciennes offerts a J. Marouzeau (1948) 253–281, ap.
Louis Hjelmslev *Essais linguistiques*² (Paris 1971) 174–200

המשפט הסורי

Gideon Goldenberg, "On Syriac Sentence Structure", *Arameans, Aramaic and the Aramaic Literary Tradition* ed. M. Sokoloff (Ramat-Gan 1983) 97–140

הרינגר-שטרקר-וימר תחביר

Hans Jürgen Heringer, Bruno Strecker & Rainer Wimmer, *Syntax* (Fragen—Lösungen—Alternativen) [=Uni-Taschenbücher 251] (München 1980)

הריס הרמט

James Harris, *Hermes or a Philosophical Inquiry Concerning Universal Grammar*³ (London 1771) (1751)

וונדרליך הצגת הנומינליזציות

Dieter Wunderlich, "Warum die Darstellung von Nominalisierungen problematisch bleibt?" *Probleme und Fortschritte der Transformationsgrammatik*: Referate des 4. Linguistischen Kolloquiums Berlin 6.–10. Oktober 1969 [=Linguistische Reihe — Band 8] (München 1971)

וורמיר מינוח

Hans J. Vermeer, *Einführung in die linguistische Terminologie* (Sammlung Dialog 53) (Darmstadt 1971)

וינוגרדוב רוסייה

В.В.Виноградов, *Русский язык. (Грамматическое учение о слове)* (Москва-Ленинград 1947)

וינוגרדוב-איסטרינה דקדוק

Академия Наук СССР — Институт Языкознания, *Грамматика русского языка* (Редакционная коллегия: В.В.Виноградов, Е.С.Истрина). Том II (1-2): Синтаксис (Москва 1954).

זג'אג'י איצ'אח

الايضاح في علل النحولي القاسم الزجاجي . تحقيق مازن المبارك
(القاهرة ١٩٥٩)

ז'ואון דקדוק

Paul Joüon, *Grammaire de L'hébreu biblique*² (Rome 1947)

ז'וליבה אבלר

Jean Jolivet, *Arts du langage et théologie chez Abélard* (Thèse principale pour le Doctorat ès Lettres présentée à l'Université de Paris) (Paris 1969)

זמח'שרי מפצל

Al-Mufaṣṣal, opus de re grammatica كتاب المفصل في النحول لمخشي
arabicum, auctore Abu'l-Ḳāsim Maḥmūd bin 'Omar Zamḥsario ed. J.P. Broch, editio altera (Christianiae 1879)

זומסקי היבטים

Noam Chomsky, *Aspects of the Theory of Syntax* (Cambridge, Mass. 1965)

חומסקי מבנים

Noam Chomsky, *Syntactic Structures* (=Janua Linguarum IV) (S-Gravenhage 1957)

חצרון ביקורת על ספר כוהן

Robert Hetzron, "[Review of] *Mélanges Marcel Cohen* (1970)", *Language* XLVIII (1972) 719–726

חצרון משלימים בהונגרית

Robert Hetzron, "Des Compléments obligatoires en hongrois", *Word* XXV (1969) 140–154

טובלר לא כל הנוצץ

Adolf Tobler, "Tout ce qui reluit n'est pas or" (1882) ap. A. Tobler *Vermischte Beiträge zur französischen Grammatik*, erste Reihe² (Leipzig 1902) 190–196

טינייר תחביר מבני

Lucien Tesnière, *Éléments de syntaxe structurale* (Paris 1959)

יספרסן דקרוק

Otto Jespersen, *A Modern English Grammar on Historical Principles* (London-Copenhagen 1909–1949)

יספרסן פילוסופיה

Otto Jespersen, *The Philosophy of Grammar* (London 1924)

יספרסן שלילה

Otto Jespersen, "Negation in English and Other Languages", *Historisk-filologiske Meddelelser* I, 5 (1917) ap. *Selected Writings of Otto Jespersen* (London-Tokyo [1962]) 3–151

יספרסן תחביר

Otto Jespersen, *Analytic Syntax* (Copenhagen 1937)

כוהן וורבליוציה

David Cohen, "Phrase nominale et verbalisation en sémitique", *Mélanges linguistiques offerts à Émile Benveniste* (Paris 1975) 87–98

לבנדובסקי מילון

Theodor Lewandowski, *Linguistisches Wörterbuch* (=Uni-Taschenbücher 200–201–300) (Heidelberg 1973–1975, ²1976)

לרין מסנר

Arieh Levin, "The Grammatical Terms *al-musnad*, *al-musnad 'ilayhi* and *al-'isnād*", *Journal of the American Oriental Society* CI (1981) 145–165

ליהמן טיפולוגיה

Winfred P. Lehmann, "The Great Underlying Ground-Plans", *Syntactic Typology: Studies in the Phenomenology of Language* ed. W.P. Lehmann (Austin 1978) 3–55

ליונס לשון ובלשנות

John Lyons, *Language and Linguistics: An Introduction* (Cambridge 1981)

ליונס מבוא

John Lyons, *Introduction to Theoretical Linguistics* (Cambridge 1968)

מארטי משפט ומלה

Anton Marty, *Satz und Wort. Eine Kritische Auseinandersetzung mit der üblichen grammatischen Lehre und ihren Begriffsbestimmungen*. Nachgelassene Schriften. Neuausgabe von Otto Funke (Bern 1950)

מברר מקצב

كتاب المقتضب صنعة أبي العباس محمد بن يزيد المبرد. تحقيق محمد عبد الخالق عزيمة. III (القاهرة 1386)

מחקרים באמהרית

Gideon Goldenberg, "Studies in Amharic Syntax", *Journal of Ethiopian Studies* III, 1 (January 1965) 6–22

מייח פועל

Antoine Meillet, "Sur les caractères du verbe" *Revue philosophique* LXXXIX (1920) ap. A. Meillet *Linguistique historique et linguistique générale* [I] (Paris 1921) 175–198

מנציסטר עדיפות הנטייה

Martin L. Manchester, "Philosophical Motives in Wilhelm von Humboldt's Defense of the Inflectional Superiority Thesis", *Historiographia Linguistica* IX 1/2 (1982) 107–120

מקור טאוטולוגי

Gideon Goldenberg, "Tautological Infinitive", *Israel Oriental Studies* I (1971) 36–85

מרגלית ארמית בבליה

Max L. Morgolis, *A Manual of the Aramaic Language of the Babylonian Talmud* (=Clavis Linguarum Semiticarum III) (München 1910)

מרטינה יסודות

André Martinet, *Éléments de linguistique générale* (Paris 1960, 1961, 1970, 1973)

מרסאחון דקדוק

Märsä'e-Hazän Wäldä Qirqos, *Bäaddis sər'at yätäsänadda yAmarəñña säwasəw⁴* (Addis Ababa 1938 E.C. [1945/6])

משפטים מבוקעים

Gideon Goldenberg, "Imperfectly-transformed Cleft Sentences", *Proceedings of the Sixth World Congress of Jewish Studies 1973* I (Jerusalem 1977) 127–133

נומינליזציה באמהרית והררי

Gideon Goldenberg, "Nominalization in Amharic and Harari", *Ethiopian Studies Dedicated to Wolf Leslau* on the occasion of his seventy-fifth birthday ed. S. Segert and A.J.E. Bodrogligeti (Wiesbaden 1983) 170–193

נשפיטל משמעות-פועל

Helmut Nespital, "Verbbedeutung und Aspekt aus sprachvergleichender Sicht", *Sprachwissenschaft* VIII (1983) 357–384

סגל דקדוק

משה צבי סגל, דקדוק לשון המשנה (תל-אביב תרצ"ו)

סטוקוול יסודות

Robert P. Stockwell, *Foundations of Syntactic Theory* (Englewood Cliffs, N.J. 1977)

סטיבנסון ארמית יהודית

W.B. Stevenson, *Grammar of Palestinian Jewish Aramaic* (Oxford 1924)

סיבויה

کتاب سیبویه II-I (بولاق ۱۳۱۶-۱۳۱۷) (۱۳۱۸) (1900) ((
סמירנובקי דקדוק

П. Смирновскі й, Учебникъ русской грамматики для младшихъ классовъ среднихъ учебныхъ заведені й. II. Элементарный синтаксисъ (Москва 14 1906)

ספיר לשון

Edward Sapir, *Language. An Introduction to the Study of Speech*. (New York [1956]) (1921)

סעדיה גאון כתב אללגה

Solomon L. Skoss, "A Study of Inflection in Hebrew from Saadia Gaon's Grammatical Work «Kutub al-Lughah»", *Jewish Quarterly Review* XXXIII (1942) 171-212

פאול עקרונות

Hermann Paul, *Prinzipien der Sprachgeschichte*⁵ (Halle 1920) (=Tübingen 1966)

פאולוס פרסיה לוגיקה

Anecdota פאולוס פרסיה, על מכתבנותא מלילתא דאריסטוטליס פילסופא
Syriaca ed. J.P.N. Land, IV: *Otia Syriaca* (Leiden 1875) pp. (syr.) 1-32

פאראבי פירוש הרמני

Alfarabi's شرح الفارابي لكتاب ارسطوطاليس في العبارة
Commentary of Aristotle's *Περὶ ἑρμηνείας* (De Interpretatione) ed. Wilhelm Kutsch and Stanley Marrow (=Institut de Lettres orientales de Beyrouth, Recherches t. XIII) (Beyrouth 1960)

פולוצקי טרנספוזיציות

H.J. Polotsky, "Les transpositions du verbe en égyptien classique", *Israel Oriental Studies* VI (1976) 1-50

פולוצקי כתבים מקובצים

H.J. Polotsky, *Collected Papers* (Jerusalem 1971)

פורציג האבסטרקטים

Walter Porzig, "Die Leistung der Abstrakta in der Sprache", *Blätter für deutsche Philosophie* IV, 1 (1930) 66-77

פורציג פלא

Walter Porzig, *Das Wunder der Sprache. Probleme, Methoden und Ergebnisse der modernen Sprachwissenschaft* (Bern 1950)

פּוּרְקָה פּוּרְלֹגוּמְנָה

Jean Fourquet, *Prolegomena zu einer deutschen Grammatik*² (Düsseldorf 1970)

פטרס היספנוס סומולה

Petrus Hispanus, *Summulae logicales*, ed. I.M. Bochenski (Torino 1947)
 כיהן בסוף ימיו (1276-1277) כאפיפיור יוחנן ה-21, ואין לבלבלו עם אנשים
 אחרים שנתכנו 'פטרס היספנוס']

פישקובסקי תחביר רוסי

Александр М. Пешковский, *Русский синтаксис в научном освещении*⁷ (Москва 1956)

פלמר סמנטיקה

F.R. Palmer, *Semantics. A New Outline* (Cambridge 1976)

פראנק מרדקקים

R.M. Frank, "Meanings are spoken of in many ways: the earlier Arab
 grammarians", *Le Muséon* XCIV (1981) 259-319

פרו נושא

Jean Perrot, "Remarques sur la notion de sujet", *Mélanges Marcel Cohen* ed. D.
 Cohen (The Hague-Paris 1970) 107-112

פרנטל תולדות הלוגיקה

Carl Prantl, *Geschichte der Logik im Abendlande* II (Leipzig 1861, 21885)

פרסטיך יסודות יווניים

C.H.M. Versteegh, *Greek Elements in Arabic Linguistic Thinking* (= Studies in
 Semitic Languages and Linguistics ed. G.F. Pijper VII) (Leiden 1977)

ק'ניג תחביר

Eduard König, *Historisch-comparative Syntax der hebräischen Sprache*
 (Schlusstheil des historisch-kritischen Lehrgebäudes des Hebräischen) (Leipzig
 1879)

קמחי מכלול

ספר מכלול לר' דוד קמחי, מהר"י יצחק בן אהרן ריטטענבערג (ליק תר"ב)

קנובלוק מילון

Sprachwissenschaftliches Wörterbuch hrsg. von Johann Knobloch (Heidelberg
 1961-)

קרום דקדוק גרמני

George O. Curme, *A Grammar of the German Language*² (1922) (9th printing,
 New York 1964)

קרן תורת המשפט

Franz Kern, *Die Deutsche Satzlehre. Eine Untersuchung ihrer Grundlagen*²
 (Berlin 1888) (1883)

רובינסון הלוויה

Ian Robinson, *The New Grammarians' Funeral. A critique of Noam Chomsky's
 linguistics* (Cambridge 1975)

רונדגרן על ההשפעה

Frithiof Rundgren, "Über den griechischen Einfluss auf die arabische
 Nationalgrammatik", *Acta Societatis Linguisticae Upsaliensis* N.S. 2:5 (1976)

רוס אוקטילוארים

J. R. Ross, "Auxiliaries as Main Verbs", *Studies in Philosophical Linguistics*, Series One, ed. W. Todo (Evanston, Ill. 1969) 77-102

רייט הרצאות

William Wright, *Lectures on the Comparative Grammar of the Semitic Languages* (Cambridge 1890)

רקנדורף פראונומסיה

H. Reckendorf, *Über Paronomasie in den semitischen Sprachen*. Ein Beitrag zur allgemeinen Sprachwissenschaft (Giessen 1909)

שברובה דקדוק

Академия Наук СССР – Институт русского языка, *Русская грамматика I* (Главный редактор: Н.Ю.Шведова) (Москва 1980)

שורצולד נשוא-מורחב ואוגר

אורה שורצנלד, "על הוראת הנשוא-המורחב: הנשוא-המורחב והאוגר", החינוך 48, 3-4 (תשל"ו-1976) 246-251.

שחמטוב תחביר

А.А.Шахматов, *Синтаксис русского языка*² (Ленинград 1941)

שטיינחאל על הומבולרט

Die sprachphilosophischen Werke Wilhelm's von Humboldt. Herausgegeben und erklärt von H. Steintal (Berlin 1884)

שלוזינגר תחביר

Michel Schlesinger, *Satzlehre der aramäischen Sprache des babylonischen Talmuds* (Leipzig 1928)

שפינוזה דקדוק

B. Spinoza, *Compendium Grammatices Linguae Hebraeae* [=B.S. Opera posthuma, 5] (Amsterdam 1677)

שצ'רבה חלקי הדיבור

Л.В.Щерба, "О частях речи в русском языке", Л.В.Щерба *Избранные работы по русскому языку* (Москва 1957) 63-84

[מאמר זה הופיע לראשונה, בגירסה מעט שונה, בקובץ *Русская речь*

סדרה חדשה, II (לנינגרד 1928)]

שרביני פירוש האג'רומיה

كتاب نور السجية في حل الفاظ الاجرومية للشيخ سيدى محمد الشربيني
Arab Linguistics: An introductory classical text with translation and notes, edited by M.G. Carter (Amsterdam 1981)

תאי דקדוק

[Tayyā Gābrā-Maryam], *Māṣḥafā sāwasaw* (Moncullio 1889)

תשובות דונש על סעדיה גאון

ספר תשובות דונש הלוי בן לברט על רבי סעדיה גאון חו"ל Robert Schröter (ברסלוי 1866)